

Regeringens proposition

Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik

Prop.
2005/06:2

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 15 september 2005

Bosse Ringholm

Leif Pagrotsky
(Utbildnings- och kulturdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I denna proposition lämnar regeringen förslag och bedömningar för det fortsatta arbetet på språkområdet.

Språksituationen i Sverige har förändrats på flera olika sätt. Fem språk har fått ställning som nationella minoritetsspråk. I Sverige finns långt över en miljon personer med utländsk bakgrund och för många av dem är svenskan ett andraspråk. Dessutom ökar engelskans användning inom allt fler områden i Sverige.

Sverige är således ett mångspråkigt land, men det är också fortfarande ett klassamhälle. Tillgången till ett språk som är användbart i det offentliga livet är i hög grad ojämnt fördelad.

Regeringen anser att det behövs en samlad svensk språkpolitik för att främja svenska språket, för att alla i Sverige ska ges möjlighet att tillägna sig det och för att teckenspråkiga och Sveriges erkända nationella minoriteter ska få möjlighet att använda, utveckla samt i vissa fall återerövra sina språk. Denna språkpolitik ska ta hänsyn till den samlade språksituationen i landet. Det innefattar också att var och en som har ett annat förstaspråk än svenska har behov av att behålla och utveckla sitt modersmål. För att möta samhällsutvecklingen och internationaliseringen måste det samtidigt finnas goda möjligheter att tillägna sig kunskaper i engelska och andra främmande språk. Den språkrikedom som redan finns i Sverige är här en viktig resurs.

En levande demokrati, där medborgarna deltar i det offentliga samtalet och kan göra sina röster hörda, förutsätter klara och begripliga myndighetstexter. Detta ökar också rättssäkerheten och bidrar till ökad effektivitet i förvaltningen. Det gäller också för de svenska texter som produceras inom EU:s institutioner.

Regeringen föreslår följande fyra mål för en nationell språkpolitik.

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.
- Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

Dessa mål bör beaktas inom alla samhällsområden. För att stärka språkvårdens roll i sammanhanget bedömer regeringen att det behövs en förstärkt och samordnad språkvårdsorganisation som kan rymma utökade insatser för svenska språket, de nationella minoritetsspråken, det svenska teckenspråket liksom för vissa terminologi- och språkteknologifrågor m.fl. övergripande språkpolitiska frågor. Språkvården bör organiseras i myndighetsform och samordnas med myndigheten Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI).

Regeringen anser att insatser för att stärka språkundervisningen för elever med utländsk bakgrund, såväl i svenska som i modersmål, är särskilt angelägna för att uppnå målen. Språkens roll inom svensk utbildning bör dessutom stärkas. Vidare är tillgången till litteratur och läsning förutsättningar för tillägnandet och för en god utveckling av svenska språket. Regeringen anser därför att ytterligare läsfrämjande insatser måste göras.

1	Förslag till riksdagsbeslut.....	4
2	Ärendet och dess beredning.....	5
3	Språksituationen i Sverige.....	5
4	Nuvarande språkvård och andra insatser.....	7
4.1	Språkvårdande organ och deras uppgifter.....	7
4.2	Förskolans och skolans roll för språkutvecklingen.....	10
4.3	Insatser inom kultur och medier.....	12
4.4	IT och språk.....	13
5	Mål för en nationell språkpolitik.....	14
6	Språkvården samordnas och förstärks.....	21
6.1	Nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk.....	24
6.2	Myndigheters klarspråksarbete.....	26
6.3	Terminologi och språkteknologi.....	28
6.4	Nordisk språkgemenskap.....	31
7	Svenska språkets ställning och bruk i EU.....	32
7.1	Svenska riktlinjer har fastställts.....	32
7.2	EU-språkvården behålls i Regeringskansliet.....	36
8	Utbildning.....	39
8.1	Språkundervisning för elever med utländsk bakgrund samt för nationella minoriteter.....	39
8.2	Kunskaper i flera språk allt viktigare.....	42
8.3	Högre utbildning.....	45
8.4	Vuxenutbildning.....	49
9	Svenskundervisning i utlandet och svensk utlandsundervisning viktigt för Sverige och svenska språket.....	50
10	Litteraturen och läsandet.....	51
10.1	Barn- och ungdomsböcker på andra språk än svenska bör öka.....	51
10.2	Ny utgivning av serien Alla Tiders Klassiker.....	52
10.3	Arbetsplatsen viktig för att nå ovana läsare.....	53
11	Dialekterna bör främjas.....	55
12	Ekonomiska konsekvenser.....	56
	Remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket (SOU 2002:27)...	57
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 2005.	59

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2005/06:2

Regeringen föreslår att riksdagen godkänner vad regeringen föreslår om nationella språkpolitiska mål (avsnitt 5).

I oktober 2000 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att lägga fram förslag till handlingsprogram för det svenska språket. Av direktiven (dir. 2000:66) framgår att programmet ska syfta dels till att främja svenska språkets ställning, dels till att alla i Sverige – oavsett språklig och social bakgrund – utifrån sina förutsättningar ska ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig svenska språket. Utgångspunkter för kommitténs arbete skulle vara de kulturpolitiska mål som fastställts av riksdagen. Kommittén antog namnet Kommittén för svenska språket (Ku 2000:03).

Kommittén för svenska språket (Ku 2000:03) överlämnade i mars 2002 sitt betänkande Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket (SOU 2002:27). En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Utbildnings- och kulturdepartementet (dnr U2005/130/Kr) och en förteckning över de remissinstanser som yttrat sig finns i *bilaga 1*.

Betänkandet Mål i mun innehåller ett stort antal förslag. Språkkommittén betonar dessutom olika förhållanden utan att direkt koppla dessa till några konkreta förslag. Förslagen är av varierande karaktär. I många fall avser de åtgärder som regeringen kan ta ställning till utan riksdagens särskilda prövning. I de fall regeringen redan har genomfört eller avser att genomföra sådana förslag lämnas i denna proposition uppgift om detta för riksdagens information. En del av utredningens förslag bör enligt regeringen inte genomföras. Vissa av dessa kommenteras i anslutning till de berörda områdena i propositionen.

Eftersom flera departement och politikområden har en roll i det språkpolitiska arbetet beslutade regeringen under hösten 2003 att tillsätta en arbetsgrupp inom Regeringskansliet med uppgift att utveckla en samlad svensk språkpolitik (Ku2003/2088/Kr). Gruppen ska vara ett beredningsorgan för frågor som rör svenska språkets ställning och bidra till ett samlat statligt agerande på området. Som en huvudsaklig uppgift har språkarbetsgruppen inledningsvis arbetat med denna proposition med utgångspunkt i betänkandet Mål i mun.

Propositionen bygger på en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen och Vänsterpartiet.

3 Språksituationen i Sverige

Regeringen redovisade i budgetpropositionen 1999 (prop. 1998/99:1, utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid) att utgångspunkterna för en svensk språkpolitik bör vara att svenska språket bevaras som ett samhällsbärande och komplett språk i Sverige och att det förblir ett officiellt språk i EU. En målsättning bör vara att alla får tillgång till god undervisning i svenska, att undervisning som grundprincip sker på svenska, att det finns ett varierat och rikligt utbud av kultur på svenska, att forskning om och vård av svenska språket håller hög kvalitet, liksom att språkvårdare, tolkar och översättare finns att tillgå. Radio och TV har en särskilt viktig roll i sammanhanget. Samtidigt betonade regeringen att

dessa krav och ambitioner inte får ställas mot en bred acceptans av den svenska som inte talas helt perfekt eller talas med utländsk brytning.

I Sverige används förutom svenska språket och svenskt teckenspråk ett flertal andra språk. Fem språk har genom Sveriges ratificering av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk erkänts som nationella minoritetsspråk – samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Samtidigt ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter, och samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar erkändes som nationella minoriteter. Sedan dess finns i Sverige också ett särskilt politikområde för nationella minoriteter och minoritetsspråk med målet att skydda de nationella minoriteterna, att stärka deras möjligheter till inflytande samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. I propositionen används termen nationella minoritetsspråk om de språk som Sverige, i samband med ratificeringen av den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk, erkänt som minoritetsspråk. För samiska, finska och meänkieli finns också lagar som ger rätt att använda språken i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar i vissa geografiska områden där språket har lång tradition. Lagarna ger också rätt att få förskola och äldreomsorg helt eller delvis på dessa språk. (Se lagen [1999:1175] om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar och lagen [1999:1176] om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.) Samiska talas uppskattningsvis av ca 9 000 personer och det är ca 250 000 personer som uppskattas använda finska i större eller mindre utsträckning. Dessutom talas meänkieli av ca 50 000–60 000 personer. Vidare har jiddisch och romani chib sedan lång tid talats i Sverige. Antalet judar uppskattas till 20 000 och av dem beräknas drygt 3 000 tala jiddisch i varierande utsträckning. Den romska befolkningen i Sverige kan uppskattas till 20 000–25 000 personer. Därtill finns uppskattningsvis 20 000 s.k. resande.

Det svenska teckenspråket är en viktig del av dövas kultur och är modersmål för cirka 10 000 personer i Sverige som är döva från födseln eller den tidiga barndomen. Därutöver finns det ungefär en lika stor grupp hörselskadade barn och vuxna som använder teckenspråk. Även bland dövblinda, vuxendöva och språkstörda finns det många som är teckenspråkiga.

Sverige är ett land präglad av kulturell och etnisk mångfald. I den svenska skolan i dag är ca 15 procent av eleverna antingen själva födda utomlands eller har föräldrar som båda är födda utomlands. Det innebär att det finns över 100 olika modersmål i skolan. Eftersom svensk befolkningsstatistik inte omfattar uppgifter om etnisk tillhörighet eller språktillhörighet är det svårt att uppskatta hur många personer som talar nationella minoritetsspråk eller olika invandrarspråk.

Kommittén för svenska språket konstaterar också i betänkandet Mål i mun (SOU 2002:72) att Sverige blivit ett alltmer mångspråkigt land. Förutom svenska, teckenspråk, nationella minoritetsspråk och en lång rad invandrarspråk används olika främmande språk, i första hand engelska. Till detta ska också läggas den nordiska språkgemenskapen.

Kunskaperna i, bruket av och attityderna till olika språk har, menar kommittén, stor betydelse för det svenska samhället och för hur de språkliga förhållandena kommer att utveckla sig. Kommitténs grund-

läggande inställning är att Sverige behöver ett gemensamt språk, svenskan, för att kunna bejaka och dra nytta av den rikedom ett mångspråkigt och mångkulturellt samhälle erbjuder. Därför måste alla få möjlighet att tillägna sig svenska och samtidigt utveckla sitt modersmål och få tillräckliga kunskaper i engelska och andra främmande språk. Samhällets ökande krav på en god förmåga att använda språk i både tal och skrift leder också till att det blir allt viktigare att alla – oavsett språklig och social bakgrund – ges möjlighet att tillägna sig ett rikt och funktionellt språk, anser kommittén, som även konstaterar att alla i dag inte har likvärdiga möjligheter att tillägna sig språket. Kommittén uppmärksammar också att det finns språkliga variationer mellan kvinnor och män, flickor och pojkar, och menar att forskning ska uppmuntras om språkets roll från ett könsperspektiv samt om kvinnors och mäns språkliga situation i offentligheten.

Användningen av engelska ökar i Sverige. Kommittén menar att när språkbruket inom vissa samhällsområden helt övergår till engelska påverkar det svenska språkets ställning. Det finns då en risk för s.k. domänförluster. Det är inom högre utbildning, politik och förvaltning och särskilt inom stora delar av näringslivet som engelskans utbredning ökar, anser kommittén. Vidare har IT-utvecklingen enligt kommittén stor inverkan på språket. Detta sammantaget leder till att svenskan som ett komplett och samhällsbärande språk inte längre är självklar.

Språkkommittén framhåller samtidigt att det är viktigt att svenskan samspelar med andra språk. För att Sverige ska kunna hävda sig som kunskaps- och forskningsnation, ha ett konkurrenskraftigt näringsliv, vara ett internationellt verksamt land m.m. behövs goda kunskaper i engelska och andra främmande språk.

Slutsatserna som kommittén drar är att det finns ett stort behov av nya insatser för att främja svenskan inom olika samhällsområden och en tydligare språkpolitik som omfattar både svenskan och de övriga språken i Sverige samt förhållandet mellan dem.

4 Nuvarande språkvård och andra insatser

Språkvården i Sverige omfattar olika aktörer, både offentliga och privata, som på olika sätt vårdar svenskan eller något av de nationella minoritetsspråken i Sverige. Insatser inom undervisnings- och forskningsområdet samt kulturlivet har vidare stor betydelse för tillägnandet av, tillgången till och dokumentationen av språket. I detta avsnitt sammanfattas olika verksamhetsfält där betydande insatser görs för språket.

4.1 Språkvårdande organ och deras uppgifter

Svenska Akademien är en fristående institution vars verksamhet regleras av stadgar från 1786. Svenska Akademiens ordbok (SAOB) beskriver det svenska ordförrådet och de skiftande innebörder orden haft från början av 1500-talet fram till våra dagar. Annan viktigare utgivning av Svenska Akademien är bl.a. Svenska Akademiens ordlista över svenska språket

(SAOL), som är normgivande för stavning och böjning av svenska ord, och den omfattande Svenska Akademiens grammatik. Svenska Akademiens rättigheter till Post- och Inrikes Tidningar är grunden till SAOB:s finansiering.

Svenska språknämnden är en ideell förening som bildades 1944 på initiativ av bl.a. Föreningen Norden, Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska Akademien. Statligt verksamhetsstöd ges till nämnden med 4,3 miljoner kronor per år. De utgör ca 60 procent av nämndens omsättning; ca 25 procent av inkomsterna kommer från försäljning av böcker och andra skrifter, medan ca 10 procent av nämndens verksamhet bekostas av medel från olika fonder. Svenska språknämndens uppdrag är att följa svenska språkets utveckling i tal och skrift och utöva språkvårdande verksamhet. Nämnden har också till uppgift att verka för nordiskt samarbete på språkvårdens område i syfte att stärka den nordiska språkgemenskapen. Verksamheten omfattar rådgivning, utgivning av ordböcker och handböcker, av kvartalstidskriften *Språkvård* m.m. Nämnden besvarar kostnadsfritt årligen ca 10 000 telefon- och e-postfrågor från allmänheten om svenskan och ytterligare ca 25 000 via databasen "Frågelådan" som är allmänt tillgänglig på nämndens webbplats. Nämnden har ett långtgående samarbete med sina motsvarigheter i de andra nordiska länderna och var en av initiativtagarna till den europeiska samarbetsorganisationen för nationella språknämnder (eller motsvarande) som grundades i Stockholm 2003. Språknämndens medlemsförsamling består av 38 företrädare för bl.a. Svenska Akademien, Vetenskapsakademien, de svenska universiteten, Sveriges Författarförbund, Publicistklubben, SIS Swedish Standards Institute och Föreningen Norden.

Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) bildades 1941 på initiativ av bl.a. Ingenjörsvetenskapsakademien och var en ideell förening fram till 2000 då föreningen rekonstruerades efter en konkurs. Det nuvarande organet, Terminologacentrum TNC, är ett aktieföretag med standardiseringsorganisationen i Sverige, SIS Swedish Standards Institute, som största enskild aktieägare av totalt nio. TNC:s huvuduppgift är att verka för att en lämplig terminologi skapas och används inom näringsliv, offentlig förvaltning, utbildningsväsen och massmedier. TNC bygger upp termbankar, utarbetar ordlistor inom snäva fackområden i nära samarbete med experter inom fackområdet, har utrednings- och rådgivningsverksamhet samt utbildning i terminologiarbetets metoder och principer. Mot bakgrund av att TNC är en av världens äldsta terminologiceutraler har den stort internationellt inflytande på teoribildning och metodutveckling på terminologiområdet. Statliga verksamhetsbidrag utgör drygt 50 procent av TNC:s omsättning på totalt ca 6,6 miljoner kronor.

I Regeringskansliet finns språkexperter som stöder främst anställda inom departementen och kommittéerna för att texterna ska bli så klara, begripliga och korrekta som möjligt. Sedan Sverige blev medlem i EU omfattar språkrådgivningen också EU:s översättare. I Regeringskansliet finns även Klarspråksgruppen som har uppdraget att främja språkvårdsaktiviteter hos myndigheterna. Klarspråksgruppen har nio ledamöter från bl.a. Försäkringskassan, Högsta domstolen, Justitiedepartementet, Riksdagens ombudsmän och Svenska språknämnden. Gruppen har medverkat

till att det finns s.k. språkvårdsansvariga på nästan alla statliga myndigheter.

Till språkvården hör dessutom ett antal samarbetsorgan, t.ex. Språkvårdsgruppen, Mediespråksgruppen, och termgrupper som Svenska datatermgruppen, Svenska biotermgruppen, Svenska termgruppen för byggd miljö (Byggtermgruppen), Svenska Läkaresällskapets språkkommitté och Svenska Optiksällskapets språkvårdsgrupp. Sveriges Radio AB:s språkrådgivare arbetar med att ge programföretagen Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB råd i alla frågor som rör språket. Flera dagstidningar har språkansvariga. Likaså finns språkvårdare vid TT. Stockholms universitet utexaminerar ca 20 språkkonsulter i svenska vartannat år. Språkkonsulterna verkar vid myndigheter, organisationer och företag eller på frilansbasis.

När det gäller de nationella minoritetsspråken bedrivs verksamhet i större eller mindre omfattning. Sverigefinska språknämnden bildades 1975 och har till uppgift att vårda och utveckla det finska språket i Sverige. Nämnden, som är en ideell förening, representerar sverigefinska organisationer, universitetsinstitutioner där man undervisar i finska på forskarnivå, finsk språkvård i Finland och svensk språkvård i Sverige och Finland. Verksamheten finansieras huvudsakligen genom bidrag från staten, och innevarande år uppgår bidraget till drygt 1,2 miljoner kronor.

Av sametingslagen (1992:1433) framgår att en av huvuduppgifterna för Sametinget är att leda det samiska språkarbetet. Sametinget har valt att inrätta "Samiskt språkråd" och att ansluta sig till nordiskt samarbete. Sametingets plenum antog i februari 2004 handlingsprogrammet *Start för en offensiv språkpolitik*. Då fastställdes, i enlighet med programmet, att Samiskt språkråd tills vidare ska vara vilande. Samtidigt fastställdes att Samisk språknämnd, det tre Sametingens gemensamma språkorgan, ska få en större betydelse för det gemensamma språkarbetet än i dag. Myndigheten Sametingets avdelning för språk- och kulturarbete har hand om språkservice av mer löpande karaktär.

År 1981 bildades Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T). Förbundets syfte är att tillvarata tornedalingarnas språkliga och kulturella intressen. Detta gör man bl.a. genom att utarbeta undervisningsmaterial och en ordbok på meänkieli för att utveckla den skrivna språkformen.

När det gäller romani chib och jiddisch bedrivs visst språkvårdsarbete av de organisationer som företräder romer respektive judar.

För teckenspråkets del bedrivs viss verksamhet inom Sveriges dövas riksförbund (SDR). Vid universitetet i Stockholm bedrivs forskning och utbildning i teckenspråk. Utbildning i teckenspråk erbjuds även av universiteten i Göteborg och Örebro.

Statliga myndigheter ska enligt 7 § verksförordningen (1995:1322) använda ett klart och begripligt språk i sina skrivelser och beslut. Även i 7 § i förvaltningslagen (1986:223) föreskrivs det att myndigheten ska sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt i ärenden där någon enskild är part. Detta innebär att alla myndigheter förutsätts bedriva ett fortlöpande språkvårdande arbete. Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) är dock den enda statliga myndigheten med direkta uppgifter på språkvårdsområdet. Myndigheten har till uppgift att på vetenskaplig grund öka kunskaperna om dialekter, folkminnen, folkmusik, ortnamn och personnamn

i Sverige. Myndigheten ska vidare yttra sig i ärenden om fastställande av ortnamn, granska förslag till namn på allmänna kartor samt i frågor som gäller personnamn, vilket är en del av språkvården. SOFI:s samlingar har vidare betydelse för de nationella minoriteternas kulturarv, särskilt samiskan, finskan och meänkieli. Anslaget till myndigheten uppgår innevarande budgetår till 29,6 miljoner kronor.

4.2 Förskolans och skolans roll för språkutvecklingen

Under förskoleåldern läggs grunden för barnens språkutveckling. Skolan är central för att barn ska tillägna sig standardspråket i tal och skrift. De grundläggande bestämmelserna om utbildningen inom alla skolformer anges i skollagen (1985:1100). Regeringen och i vissa fall Statens skolverk fastställer också mål i läroplaner och kursplaner samt program mål för de nationella programmen i gymnasieskolan. Av de nationella styrdokumenterna framgår bl.a. att eftersom språkförmågan har stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevernas fortsatta liv och verksamhet är det ett av skolans viktigaste uppdrag att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling.

Kunskaper i det egna modersmålet har en stor betydelse för elevens identitet och självkänsla. Modersmålsundervisning i skolan fyller dessutom en viktig funktion i arbetet att stödja och stärka de nationella minoritetsspråken. Enligt grundskoleförordningen har elever som hör till någon av de nationella minoriteterna romer, samer eller tornedalsfinnar en förstärkt rätt till modersmålsundervisning. För dessa gäller inte det krav som annars finns på att språket ska vara dagligt umgängesspråk i hemmet.

Ämnet svenska har självklart en central ställning i såväl den obligatoriska skolan som gymnasieskolan. Ett godkänt betyg i ämnet svenska eller svenska som andraspråk från grundskolan krävs för att man ska kunna tas emot på ett nationellt program i gymnasieskolan. Ämnet svenska är det ämne som har störst omfattning i grundskolan och är också det kärnämne på gymnasieskolan som har störst omfattning.

Enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet är det ett mål att sträva mot att varje elev utvecklar ett rikt och nyanserat språk samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk. Bland mål att uppnå i grundskolan nämns på första plats att varje elev efter genomgången grundskola ska behärska svenska språket. Eleven ska kunna lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift. Av kursplanen framgår att utbildningen i ämnet svenska syftar till att ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sin förmåga att tala, lyssna, se, läsa och skriva samt att uppleva och lära av skönlitteratur, film och teater. Ett av målen i kursplanen i ämnet svenska som andraspråk är att skolan ska sträva mot att eleven utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur och skapa med hjälp av språket och därmed förbättra sin språkfärdighet i svenska.

Utbildningen i ämnet svenska på gymnasienivå syftar enligt kursplanen till att hos eleverna stärka den personliga och kulturella identiteten, att utveckla tänkandet, kreativiteten och förmågan till analys och ställningstagande. Den syftar vidare till att bidra till framgång i studierna

och till förmågan att kommunicera med andra. Kunskaper i och om språk och litteratur är ämnets huvudsakliga innehåll. Ett av syftena i ämnet svenska som andraspråk i gymnasieskolan är att stödja den speciella inlärningsprocess som tillägnandet av ett andraspråk innebär och därmed hjälpa eleverna till en vid och varierad språkutveckling. Det är ett lokalt beslut hur undervisningstiden läggs ut under de tre gymnasieåren.

Regeringen har vidtagit ett flertal åtgärder för ökad måluppfyllelse i skolan. Genom ett särskilt statsbidrag till personalförstärkningar i skola och fritidshem får kommunerna stöd till att anställa fler lärare och andra specialister i skolan. Det är den enskilda kommunen som avgör vilken personal som ska anställas. Skolbibliotekarier är en grupp som kan prioriteras för att stärka skolans arbete med elevernas läsfärdighet. Även förskolan får fr.o.m. 2005 särskilt stöd för att anställa mer personal. Under 2003 lanserades ett kvalitetsprogram för skolan som omfattar insatser för stöd till enskilda elever, ökad individanpassning av undervisningen, tydligare och tidigare information om elevers studieutveckling, förbättrat samspel mellan hem och skola samt insatser för att stärka de kvalitetsredovisningar som alla kommuner och skolor ska upprätta över sin verksamhet. Vidare beslutades under våren 2005 att krav på framåtsyftande individuella utvecklingsplaner ska införas. Utvecklingsplanerna ska upprättas i samband med utvecklingssamtalet och skriftligt sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå målen och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanerna och kursplanerna. En förändring i lärarutbildningens examensordning, som innebär tydligare krav på kunskaper i bl.a. läs- och skrivinläring, har vidare genomförts under juni 2005.

Skolbibliotekets roll i skolarbetet är betydelsefullt. Av bibliotekslagen (1996:1596) framgår att det inom grundskolan och gymnasieskolan ska finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevens intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen. Myndigheten för skolutveckling har tidigare haft ett regeringsuppdrag att stödja och stimulera språkutvecklingen med inriktning på att förbättra läs- och skrivmiljöerna i skolan och att stärka och utveckla skolbibliotekens pedagogiska roll (Språkrum). En del av arbetet har inriktats på att stärka och stimulera förskolornas pedagogiska arbete med språkutveckling genom ett fördjupat samarbete mellan bibliotekarier och pedagoger i förskolan. Ett samarbete med högskolor har vidare inletts med föreläsningar och seminarier för att sätta igång ett utvecklingsarbete. Ett stödmaterial (LekaSpråkaLära) har tagits fram av myndigheten för att visa på erfarenheter av olika utvecklingsarbeten i syfte att inspirera arbetet med barns språkutveckling och begreppsbildning. Som närmare utvecklas under avsnitt 9.1 har regeringen de senaste åren tagit initiativ till flera satsningar som syftar till att förbättra utbildningsvillkoren i områden präglade av social och etnisk segregation. Inom ramen för dessa åtgärder ska särskild vikt läggas vid insatser för språkutvecklingen för elever med utländsk bakgrund, både vad gäller svenska språket och modersmålet. Folk- och skolbiblioteken kommer då särskilt att uppmärksammas liksom tillgången till böcker i förskolan.

Regeringen har vidare uppdragit åt Skolverket att kartlägga utbildningssituationen för de nationella minoriteterna. Kartläggningen ska ge en samlad bild av utbildningssituationen och i första hand omfatta för-

hållandena i grundskolan. Viktiga iakttagelser som görs under arbetet beträffande övriga verksamhets- och utbildningsformer bör enligt beslutet också lyftas fram. Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2005.

Regeringen har tillsatt en aktionsgrupp för barnkultur med uppdrag att kartlägga barnens situation när det gäller exempelvis tillgången till litteratur samt att lägga fram förslag till åtgärder. Kartläggningen har hittills visat på stora brister och regionala skillnader när det gäller barns tillgång till skolbibliotek och barnbibliotekarier. Gruppen har även i uppgift att ta initiativ till s.k. modellsamarbete mellan kommuner i syfte att sprida föredömliga former för arbetet med barn och kultur. Aktionsgruppen ska slutredovisa sitt uppdrag senast den 15 april 2006.

4.3 Insatser inom kultur och medier

En utgångspunkt i kulturpolitiken är att barn och ungdomar ska tillförsäkras rätten till språkliga och kulturella verktyg. Syftet med statens insatser på litteraturområdet är att stimulera en varierad utgivning av kvalitetslitteratur samt att öka tillgången till och intresset för litteratur i alla grupper. Statsbidrag utgår i olika former såsom utgivningsstöd till förlag, distributionsstöd till folkbibliotek, särskilda stöd till bokhandeln, inköpsstöd till folk- och skolbibliotek, stöd till skolor, bibliotek, föreningar och organisationer för läsfrämjande verksamhet samt verksamhetsstöd till länsbibliotek och lånecentraler. En bok för alla AB får stöd för utgivning av böcker till lågt pris för barn och vuxna och till läsfrämjande verksamhet.

Mervärdesskatten på böcker och tidskrifter sänktes från 25 till 6 procent den 1 januari 2002. Regeringen tillsatte därefter en kommission för bokprisfrågor (Ku 2002:01) med uppgift att följa och granska prisutvecklingen och verka för att skattesänkningen får fullt och bestående genomslag i konsumentpriserna. Uppdraget innebar också att verka för ökad och breddad läsning med momsänkningen som instrument. Av kommissionens slutredovisning av uppdraget (SOU 2005:12) framgår bl.a. att läsandet har ökat efter det att momsen sänktes men inte breddats till nya grupper. Snarare har läsningen minskat hos de grupper som redan har svag profil när det gäller läsning, bl.a. män inom LO.

De allmänna biblioteken är viktiga för allas möjlighet att ta del av litteratur. Av bibliotekslagen (1996:1596) framgår bl.a. att bibliotekens uppgift är att främja intresset för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt. På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid. Varje kommun ska ha folkbibliotek. Från och med den 1 januari 2005 gäller vidare att bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka och att kommuner och landsting ska anta planer för sin biblioteksverksamhet. Tillägget har till avsikt att säkra en bättre bibliotekstillgång för medborgarna och en mer rationell användning av de samlade resurserna. Det kan t.ex. gälla främjandet av informationsteknologi i bibliotekens verksamhet men också hur folkbibliotekens traditionella läsfrämjande roll kan utvecklas.

Massmedierna har betydelse för kulturen och språket i en rad avseenden. Det mest grundläggande är att den yttrandefrihet som är en förutsättning för ett fritt och levande kulturliv, liksom för ett demokratiskt samhälle, bygger på att det finns fria och självständiga massmedier där debatt kan föras, åsikter utväxlas. Det är därför en angelägen uppgift att slå vakt om mångfalden på massmedieområdet och motverka likriktning och förytligande. Radio och TV har en viktig roll för tillgången till ett varierat och rikligt utbud av kultur på svenska och på de nationella minoritetsspråken. Inom radio- och TV-området har de avgiftsfinansierade public service-företagen, Sveriges Radio AB (SR), Sveriges Television AB (SVT) och Sveriges Utbildningsradio AB (UR), i uppdrag att sända ett programutbud som kännetecknas av mångsidighet och god kvalitet. I särskilda sändningstillstånd meddelar regeringen riktlinjer för bolagens verksamhet.

Nuvarande sändningstillstånd för SR, SVT och UR är förlängt med ett år och gäller till utgången av år 2006. Kommittén om radio och TV i allmänhetens tjänst redovisade i januari 2005 förslag till riktlinjer som ska gälla under den nya tillståndsperioden som börjar den 1 januari 2007 (SOU 2005:1). Språkkommitténs förslag som berör framtida sändningsvillkor för SR, SVT och UR (inklusive remissutfallet) har därför också behandlats av Kommittén om radio och TV i allmänhetens tjänst. Regeringen har för avsikt att under våren 2006 återkomma till riksdagen med förslag på riktlinjer för radio och TV i allmänhetens tjänst under kommande tillståndsperiod.

Det statliga presstödet syftar till att värna mångfalden på dagstidningsmarknaden och därmed främja en allsidig nyhetsförmedling och opinionsbildning. Regeringen tillsatte i oktober 2004 en parlamentarisk kommitté med uppdrag att göra en översyn av det statliga stödet till dagspressen och lämna förslag till hur det framtida statliga engagemanget på dagspressområdet ska vara formulerat. Utgångspunkten är de förändringar som kan iakttas på mediemarknaden i stort och på dagspressområdet i synnerhet. Uppdraget ska slutredovisas senast den 30 november 2005 (dir. 2004:137).

4.4 IT och språk

Informationstekniken och inte minst Internet har inneburit stora förändringar av hur vi kommunicerar och utbyter information. Möjligheterna att förmedla information har ökat betydligt. Tillgången till relevant och digitaliserad information är väsentlig för utvecklingen av produktionen av varor och tjänster, för utbildning och för människors delaktighet i samhället. Väl fungerande, dvs. entydig och överenskommen terminologi krävs dock om det ska vara möjligt att utnyttja informationen och kommunikationsmöjligheterna. Ett öppet informationssamhälle och en samverkande 24-timmarsförvaltning kräver dessutom utveckling av och en bred förankring av begrepp och standarder. Denna fråga har behandlats närmare i regeringens IT-politiska proposition, Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhället (prop. 2005/06:175).

Språkteknologi är informationstekniker som utvecklas för att hantera mänskligt språk i dess olika former och har många tillämpningsområden.

Det handlar om tekniker som kan skapa övergångar mellan tal och text eller som kan känna igen en individuell röst. Det är också tekniker som handhar språket i dess skrivna form, t.ex. för stavnings- och grammatik-kontroll eller för maskinöversättning från ett språk till ett annat. En betydande del av språkteknologin är också tekniker som är gemensamma för tal och text.

Sverige har under drygt femtio år byggt upp forskning och utveckling inom språkteknologiområdet. Forskning och utveckling inom språkteknologi bedrivs vid lärosäten och institut med varierande inriktning och olika tillämpningsområden. Viktiga områden är bl.a. interaktion mellan människa och maskin, informationssökning och automatisk översättning. För att främja en god utveckling på språkteknologiområdet krävs att stora text- och taldata-baser byggs upp och att programvaror utvecklas som håller hög språklig kvalitet. Utvecklingstakten av språkteknologi har ökat under 1990-talet och det har kommit fram många avancerade produkter och ett stort antal nya företag inom det språkteknologiska området. Flera av företagen, som utför en viktig del av det praktiska utvecklingsarbetet, har sitt ursprung i de offentliga satsningar på forskning och utveckling inom området som gjorts av främst Verket för näringslivsutveckling (Nutek), dåvarande Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), Vetenskapsrådet samt Verket för innovationsutveckling (Vinnova).

5 Mål för en nationell språkpolitik

Regeringens förslag: Målen för en nationell språkpolitik ska vara följande.

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.
- Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

Regeringens bedömning: Språkkommitténs förslag om en särskild lag om svenska språket bör inte genomföras.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stora delar med regeringens förslag. Regeringen föreslår ett nytt mål om att svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige. Språkkommittén föreslår en lag om svenska språket.

Remissinstanserna: Den övervägande delen av remissinstanserna är positiva till kommitténs förslag om mål. När det gäller förslaget om en lag om svenska språket tillstyrks det av *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Länsrätten i Skåne län* och *Justitiekanslern* tillstyrker förslaget om en lag om det svenska språket. *Justitiekanslern* ifrågasätter dock lagens bestämmelse om att den som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet ska använda klar och begriplig svenska,

eftersom det utgör ett hinder för personer som inte har svenska som modersmål eller som av andra skäl inte känner sig hemmastadda i det svenska språket. Liknande synpunkter framförs av *Jönköpings kommun*, *Kungl. Vetenskapsakademien* och *Svenska språknämnden*. *Stockholms tingsrätt* och *Kammarrätten i Stockholm* avstyrker lagförslaget och ifrågasätter behovet av en särskild lag om svenska språket. Andra remissinstanser som avstyrker, inklusive avstyrker detaljer och är tveksamma är *Statens kvalitets- och kompetensråd*, *Riksförsäkringsverket*, *Centrum för multietnisk forskning*, *Folkbildningsrådet/Folkbildningsförbundet*, *Sametinget*, *Svenska biotermgruppen*, *Uppsala universitet*, *Patent- och registreringsverket*, *Svenska Kommunförbundet*, *Svenska Föreningen för Industriellt Rättsskydd*, *DIK-förbundet*. Flera av dessa instanser menar att lagens fastställande att svenska ska vara språket i internationella kontakter kan innebära ett brott mot konventioner som Sverige ratificerat. Vidare menar flera instanser att lagen ger anledning till stora tolkningsproblem och att behovet av en särskild lag är ringa.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Att svenska är Sveriges huvudspråk behöver markeras

Svenska språket är av hävd det språk som används i Sverige och därmed den viktigaste identitets- och kulturbäraren. Svenskan är det helt dominerande språket inom landets gränser och det gemensamma språket för kommunikation och delaktighet. Svenska språket är därför av största betydelse för Sverige och de människor som verkar och bor här. En utgångspunkt för en samlad svensk språkpolitik är därför att svenska ska vara huvudspråket – samhällets gemensamma språk.

Svenskan är ett mycket väl beskrivet och dokumenterat språk, såväl nutida svenska som språket under tidigare perioder. Vidare finns det en rik och levande litteratur på svenska språket. Svenska är också ett av EU:s officiella språk. Det svenska språket i likhet med många andra språk, kan dock på sikt, som kommittén påpekar, riskera att trängas undan av mer dominerande språk inom vissa områden i samhället mot bakgrund av samhällsutvecklingen. Vi anser därför i likhet med språkkommittén att svenskans ställning som huvudspråk i Sverige behöver markeras men föreslår ett språkpolitiskt mål som fastslår detta i stället för att införa en särskild lag om svenska språket, som språkkommittén föreslår.

Den föreslagna lagen fastställer svenskans status som huvudspråk i Sverige och landets officiella språk i internationella sammanhang. Lagförslaget innebär att de som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet ska använda klar och begriplig svenska. Slutligen innehåller lagförslaget hänvisningar till andra författningar när det gäller användningen av det svenska teckenspråket, de nationella minoritetsspråken och andra språk. Kommittén anser att lagstiftning är en åtgärd som kan förhindra att svenskan förlorar sin samhällsbärande funktion. En utgångspunkt för kommitténs överväganden är att en lagreglering ger en mycket tydlig signal om den vikt som svenska språket har.

Många remissinstanser menar att den föreslagna lagen innehåller otydligheter som leder till tolkningsproblem och att den saknar praktisk betydelse för svenska språket, eftersom den inte har någon normerande verkan eller inte anger vad som händer om man inte iakttar bestämmelserna.

Vi delar remissinstansernas bedömning. Det är inte oproblemiskt att föreskriva att svenskan ska vara landets officiella språk i internationella sammanhang. Inom svensk offentlig förvaltning och i internationella sammanhang finns det svenskar som både har rätt att och bör använda andra språk, exempelvis något av de nationella minoritetsspråken eller något främmande språk inom utrikesförvaltningen. I 8 § förvaltningslagen (1986:223) föreskrivs också att en myndighet vid behov bör anlita tolk i kontakten med någon som inte behärskar svenska. En bestämmelse om att de som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet ska använda klar och begriplig svenska, som kommittén föreslår, kan uppfattas som diskriminerande mot dem som inte har svenska som modersmål eller av annan anledning inte behärskar svenskan. Mer nyanserade föreskrifter om ett klart myndighetsspråk finns redan i förvaltningslagen och i verksförordningen (1995:1322). Vi anser därför vid en samlad bedömning att kommitténs förslag om en lag om svenska språket inte bör genomföras och föreslår istället, som framgår ovan, ett språkpolitiskt mål om att svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.

Målet står inte i motsatsförhållande till ett mångspråkigt samhälle. Landets huvudspråk är svenska och nationella minoritetsspråk är finska, meänkieli, jiddisch, romani chib och samiska. Det svenska teckenspråket är dövas modersmål och därutöver talas ett stort antal olika språk i landet. Kunskaper i och om flera språk är en stor tillgång. Ett starkt gemensamt språk menar vi ger förutsättningar för att fullt ut kunna dra nytta av den mångfald i språk och kulturer som finns inom landet.

Svenskan ska även i framtiden kunna användas inom alla samhällsområden

Målet att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk innebär att alla måste medverka till att svenska språket förblir ett språk som kan användas inom alla delar av samhället, t.ex. inom administrationen, rättsväsendet, det politiska systemet, alla nivåer inom undervisningsväsendet, arbetslivet och kulturlivet.

I Sverige används engelska på alltfler områden. Inom högre utbildning och forskning är engelska vanligt som publiceringsspråk. När det gäller politik och administration leder den europeiska integreringen till att viktiga frågor avgörs i forum där svenska inte används. Inom näringslivet är engelska koncernspråk i ett flertal företag. Förluster i användningsområden för svenskan kan minska möjligheterna till insyn och demokratisk delaktighet och kontroll. Brist på svenska termer och uttryck kan skapa kommunikationsproblem i samhället och även påverka attityden till det egna språket.

Samspelet med andra språk är samtidigt mycket viktigt. I Sverige samspelar svenska med engelska och andra stora språk, det svenska teckenspråket, våra nationella minoritetsspråk, och ett stort antal språk som talas av dem som invandrat till Sverige de senaste decennierna. Dess-

utom samspelar svenskan genom den nordiska språkgemenskapen med våra grannspråk, främst norska och danska, både utom och inom landet.

För att säkerställa att svenskan förblir ett komplett och samhällsbärande språk bör därför åtgärder vidtas för att främja svenskans bruk inom skilda samhällssektorer parallellt med andra språk. Av betydelse för en god utveckling är således att t.ex. engelska och svenska används parallellt och att riktlinjer för svenskans ställning och bruk inom EU fastläggs. Det är också angeläget att insatser görs för att främja tillkomsten av nya svenska termer, uttryck och textmönster. Genom en god utveckling av språkteknologin (se avsnitt 6.3) kan vidare svenska språkets ställning stärkas och förluster i användningsområden undvikas.

Offentlig svenska ska vara föredömlig

När det gäller målet om en vårdad, enkel och begriplig offentlig svenska är det främst massmedierna, den offentliga administrationen, inklusive det som följer av EU-medlemskapet, och den utveckling som sker genom den ökade användningen av informationsteknik som språkkommittén behandlar i sitt betänkande. Dessa områden är naturligtvis centrala men för att målet ska kunna nås krävs medverkan från alla som verkar i offentligheten.

▪ Skolans och språkvårdens ansvar

Skolan har ett stort ansvar. Det är i skolan som grunderna för goda språkkunskaper läggs. Skolan och språkvården har därför en viktig uppgift att verka för att en tydlig och klar norm fortlöpande utvecklas och sprids genom goda förebilder. Normen bör vara öppen och tolerant men ändå så fast att den kan utgöra grunden för en effektiv kommunikation i samhället. Språkvården ska ge råd och rekommendationer, påverka attityder samt följa språkets utveckling.

▪ Medierna som förebilder

Medierna är i flera avseenden förebilder för språkanvändningen. De svarar också för en central del av det offentliga språk som vi möter i vardagen. Eftersom det från demokratisk utgångspunkt är viktigt att alla har möjlighet att följa debatten i medierna finns det all anledning att kräva att det talade språket i radio och TV samt språket i t.ex. tidningar och tidskrifter, men även på textremsor i TV och på film, är korrekt och välfungerande.

Medierna är också viktiga kanaler för att sprida nya ord, uttryck och termer, vilket bör utnyttjas i positiv bemärkelse så att t.ex. goda ersättningar för engelska uttryck eller svenska former av inlånade ord får snabb spridning. Även reklamen, som är en annan inflytelserik del av mediespråket, bör kunna bli en inkörsport för nya svenska ord och uttryck. Främjandet av åtgärder för en god utveckling av mediespråket är således av stor betydelse.

▪ Ett klart myndighetsspråk

Det är självfallet avgörande för ett öppet och demokratiskt samhälle att de offentliga texter som skrivs hos myndigheter är vårdade och begripliga. När vanliga språkliga regler och rekommendationer inte följs upp-

står lätt missförstådd. Informationen måste vara anpassad till sina mottagare för att förstås. Den riskerar annars att inte nå fram till alla de grupper i samhället som den är avsedd för.

Trots att många myndigheter lämnat det ålderdomliga och stela myndighetspråket bakom sig, finns det fortfarande brister i texterna när det gäller t.ex. urval av innehåll, överskådlighet och anpassning till de tilltänkta läsarna. De nya utmaningar som 24-timmarsmyndigheten och annan datorisering innebär ger också anledning till att såväl generellt språkvårdsarbete som terminologiarbete på myndigheterna intensifieras så att både den muntliga och skriftliga kommunikationen fungerar väl. För de nationella minoritetsspråken samiska, finska och meänkieli gäller lagarna (1999:1175, 1176) om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i vissa geografiska områden. Vid de tillfällen förvaltningsmyndigheter och domstolar är skyldiga att använda något av dessa språk i kontakt med den enskilda myndigheten självfallet sträva efter att använda ett korrekt och tydligt språk.

- Informationsteknik och språk

IT-utvecklingen innebär att allmänheten i allt större utsträckning använder datorer för att söka information och för att kontakta myndigheter. I det sammanhanget är det särskilt viktigt med mottagaranpassade och lättbegripliga texter och en svensk, enhetlig terminologi. Genom informationstekniken skapas också nya redskap för språklig normering och standardisering som stavningskontroll, avstavningsprogram, grammatik- och stilkontroller och olika typer av dokumentmallar, vilka alla påverkar skrivandet. Språkvården bör ha till uppgift att följa utvecklingen och att samarbeta med dem som skapar programmen så att inte motstridiga eller felaktiga inställningar och regler byggs in i dem. Maskinöversättningsprogram kan ge tillgång till information på det språk användaren bäst behärskar. Även datorkulturens övriga effekter på språket bör språkvården naturligtvis uppmärksamma.

Informationsteknik har stor betydelse i vardagen. Den har inte minst betydelse för revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken, särskilt för de minoritetsgrupper där skriftspråket behärskas av ett mindre antal. Språkteknologin och annan informationsteknologi för minoriteterna håller på att utvecklas. Som exempel kan nämnas att användare numera har möjlighet att skriva samiska tecken på datorn. Svenskt teckenspråk saknar skriftspråk. För personer beroende av teckenspråk för sin kommunikation har informationsteknologin skapat möjligheter att återge och att överföra tecknat språk i realtid via bild- och mobiltelefoni. Synskadade är beroende av det talade språket eller information på punktskrift för att kunna ta del av information. Datorn kan med kompletterande utrustning ibland användas som eller ersätta hjälpmedel på en rad områden. Så kan t.ex. synskadade med hjälp av datorn söka och behandla information samt få den presenterad på ett tillgängligt sätt genom syntetiskt tal eller punktskrift. Datorn kan också användas för mottagning och uppläsning av taltidningar och talböcker samt för bild- eller texttelefoni.

Språkvården bör följa utvecklingen på området och uppmuntra fortsatta framsteg.

Att språket har stor betydelse för människan är helt klart. Genom språket kan vi uppleva och förstå var tillvaro, uttrycka våra tankar och känslor och samspele med andra. Språket ger oss tillgång till litteratur och andra kulturalster och är bärare av vårt kulturarv. Det språk vi använder i kamratkretsen eller familje- och vänskretsen kan vara både rikt och kraftfullt och fungera utmärkt i kommunikationen inom gruppen. Men jämtes med detta språk behöver var och en ha tillgång till det offentliga språket, som är redskap alla behöver för att hävda sin rätt i samhället. Språket är nyckeln till framgång i skolan och i arbetslivet, och kraven på språkbehärskning blir allt större i det moderna samhället. Arbetsmarknaden präglas av tjänsteinriktade arbeten i stor utsträckning och informationsamhället förutsätter språkkompetens. Tillgången till språket är en förutsättning för en levande demokrati där medborgarna deltar i det offentliga samtalet och i skilda sammanhang gör sina röster hörda. I de skillnader som finns mellan olika gruppers språkbehärskning avslöjar sig klassamhället. Undersökningar visar att skillnaderna är stora mellan barn med olika familjebakgrund. Det är samhällets ansvar att utjämna dessa skillnader och ge alla likvärdiga förutsättningar att tillägna sig ett språk som gör dem till fullvärdiga samhällsmedlemmar. Målet bör därför vara att alla ska ha rätt till språk.

▪ Svenska språket

Rätten till språk innebär att alla i Sverige ges möjligheter att tillägna sig svenska språket, som ger tillgång till det offentliga livet men också till läsoplevelser. Barn med olika social bakgrund har olika förutsättningar att tillägna sig ett rikt språk. Under förskoleåldern läggs grunden för barnens språkutveckling. Längre fram är skolan central för tillägnandet av det offentliga språket i tal och skrift. Skola och förskola har därför en mycket viktig roll när det gäller utvecklingen av språket hos barn och unga. Fortsatta åtgärder behöver därför vidtas så att alla elever ges möjlighet att uppnå målen för svenskämnet i skolan.

Tillgång till litteratur och läsning har en stor betydelse för språkutvecklingen, varför det är angeläget att nå nya och ovana läsare. Föräldrar, lärare i förskola och skola, bibliotekarier och andra har en särskilt viktig roll när det gäller att arbeta läsfrämjande och fånga de ungas intresse för litteraturen.

I Sverige finns långt över en miljon personer med utländsk bakgrund och för många av dem är svenskan ett andraspråk. De har givetvis andra förutsättningar att tillägna sig svenska språket än de som har svenska som modersmål.

För många personer med funktionshinder innebär funktionsnedsättningen en svårighet att tillägna sig eller använda sig av språket. Språkliga och kommunikativa funktionshinder påverkar individens möjligheter till utveckling och deltagande, inte minst i skolan och i arbetslivet. Det är därför viktigt att tidigt uppmärksamma eventuella svårigheter i språkutveckling och kommunikation. Här utförs inom t.ex. barnhälsovården, barnavårdscentraler och barn- och ungdomsrehabiliteringen ett betydelsefullt arbete.

Öppenhet inför språklig variation inryms i målet. Språklig variation som har att göra med geografisk eller social bakgrund (dialekter och sociolekter) är en tillgång, men den kan även medföra problem när det gäller individens möjligheter att hävda sig i samhället. Samtidigt som dialekter och sociolekter respekteras, måste eventuella problem med det svenska standardspråket uppmärksammas – se ovan.

- Minoritetsspråk

Sverige har ratificerat den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk samt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. Ratificeringen innebär att samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch erkänts som nationella minoritetsspråk och fått en särställning i Sverige. Samtliga dessa språk används av hävd i Sverige och skiljer sig tydligt från svenska språket. Dessutom talas språken av tillräckligt många i Sverige för att det ska finnas förutsättningar att bevara språken. Genom ratificeringen har Sverige åtagit sig att främja och skydda de nationella minoritetsspråken. Det handlar då inte enbart om att vårda och utveckla språket utan ibland också om att en generation som berövats sina språkliga rötter, återerövrar språket. De tidigare nämnda minoritetsspråkslagarna (1999:1175 och 1176) är exempel på åtgärder i syfte att skydda och främja samiska, finska och meänkieli. För närvarande pågår också en utredning (Ju 2004:01) som ser över möjligheterna att utvidga lagarnas geografiska tillämpningsområde när det gäller finska och samiska. Uppdraget ska slutredovisas senast den 31 december 2005.

- Det egna modersmålet

Såväl nationell som internationell forskning visar att utvecklandet av modersmålet har stor betydelse för elever med annat modersmål än svenska, såväl för den kulturella identiteten som för språkinläringen och lärandet i ett mer övergripande perspektiv. Undervisning i det egna modersmålet är därför centralt. Den har särskilt stor betydelse för de yngsta barnens språk- och identitetsutveckling. Barn med utländsk bakgrund och barn som är döva måste ha möjlighet att utveckla och bruka sina språk. Barn som tillhör de nationella minoriteterna ska dessutom ha möjlighet till att återuppliva modersmålet även om det inte är deras förstaspråk.

I grundskoleförordningen (1994:1194) finns bestämmelser om modersmålsundervisning. Som villkor för undervisningen gäller att en eller båda av elevens vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och att språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven. Eleven ska dessutom ha grundläggande kunskaper i språket och önska få sådan undervisning. En samisk, tornedalsfinsk eller romsk elev ska erbjudas modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk. En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning om det finns en lämplig lärare och om minst fem elever önskar undervisning i språket. För samiska, tornedalsfinska och romska elever är kommunen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om elevantalet är mindre än fem. I princip motsvarande bestämmelser finns i gymnasieförordningen (1992:394). Dessa bestämmelser ska även fortsättningsvis gälla.

För döva, dövblinda, vuxendöva och vissa hörselskadade är tillgången till information och möjligheten att göra sig förstådda på teckenspråk en grundläggande förutsättning för tillgänglighet och delaktighet. En särskild utredare (S 2003:12) gör på uppdrag av regeringen en översyn av rätten och möjligheterna för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade att använda teckenspråket i olika situationer, t.ex. i utbildning och arbetsliv samt vid samhällsstöd. Även en kartläggning om tillgängligheten till kultur och medier görs. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 30 april 2006.

▪ Främmande språk

Genom det föreslagna målet förtydligas betydelsen av att alla har möjlighet att lära sig främmande språk. Vikten av goda språkkunskaper ökar i takt med internationaliseringen av samhället. Det gäller främst engelska men även så mycket som möjligt av minst ett annat främmande språk. Sverige har ställt sig bakom det gemensamma europeiska utbildningsmålet att främja kunskaper i två främmande språk utöver modersmålet. Kunskaper i engelska och andra främmande språk är avgörande för rörligheten i Europa, såväl för studier som för arbete, resor och handel.

6 Språkvården samordnas och förstärks

Detta avsnitt behandlar regeringens bedömningar om behovet av en förstärkt och samordnad statlig språkvård. I delavsnitten 6.1–6.4 redovisas några av de olika områden som bör ingå i den samordnade språkvården.

Regeringens bedömning: Den centrala, statligt finansierade språkvården bör samordnas och ges utökade resurser för ett vidgat verksamhetsområde.

Den nya språkvården bör organiseras i myndighetsform och samordnas med myndigheten Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI). Basen för den nya språkvården bör, förutom SOFI:s verksamhet, vara den verksamhet som i dag bedrivs av Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden och Klarspråksgruppen i Regeringskansliet. Därutöver bör den samordnade språkvården ha resurser för språkvård som rör det svenska teckenspråket och de nationella minoritetsspråken, resurser för att överblicka situationen för samtliga språk i Sverige och dessutom för terminologi- och språkteknologifrågor liksom för andra mer övergripande språkpolitiska frågor. Till dessa hör även att motverka språkbruk som konserverar könsroller och osynliggör kvinnor.

En organisationskommitté bör utses snarast för att föreslå den närmare utformningen av språkvårdsorganisationen.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stort med regeringens bedömning. Språkkommittén föreslår att en ny språkmyndighet bildas, Sveriges språkråd.

Remissinstanserna: Många remissinstanser har yttrat sig över förslaget om att inrätta en ny språkmyndighet. Av dessa är det ca hälften som tillstyrker eller är positiva. Bland dem som tillstyrker finns *Statens*

kvalitets- och kompetensråd, Ekonomistyrningsverket, Riksrevisionsverket, Vetenskapsrådet, Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden, företrädare för olika nationella minoritetsspråk, Svenska Akademien, Kungl. Vetenskapsakademien, LO, Svenska Kommunförbundet, Dokumentation, information och kultur (DIK-förbundet), Konstnärliga och litterära yrkesutövaras samarbetsnämnd KLYS och Sveriges författarförbund, Sveriges Dövas Riksförbund, Sveriges nationella kommitté för Europeiska byrån för mindre använda språk SWEBLUL, Centrum för multietnisk forskning, samt Uppsala, Linköpings, Lunds, Göteborgs och Umeå universitet. Linköpings universitet betonar vikten av att det finns en välfungerande knytning mellan myndigheten och forskning och undervisning och framhåller i likhet med Umeå universitet att den breda representation som tidigare funnits i Svenska språknämndens medlemsförsamling bör bevaras och bli kvar i en ny referensgrupp. Lunds universitet framhåller att de som arbetar inom den nya myndigheten måste garanteras självständighet och oberoende i sin verksamhet. Sveriges Television och Utbildningsradion understryker vikten av att den nya myndigheten har rollen som rådgivande och stödjande i språkfrågor.

Sametinget anser inte att samisk språkvård bör ingå i den nya språkvården utan förordar att Sametinget har en nära kontakt med språkmyndigheten.

Språk- och folkminnesinstitutet instämmer i att samordning av språkvården behövs och att arbetet inom de nu existerande språkvårdsorganisationerna skulle kunna bedrivas i myndighetsform, men motsätter sig förslaget om att inrätta en helt ny myndighet. Även Statskontoret, Folkbildningsrådet/Folkbildningsförbundet, Patent- och registreringsverket och Pressombudsmannen är kritiska till förslaget om ny myndighet.

När det gäller organisationen av språkvårdens terminologiverksamhet förordar Kungl. Tekniska Högskolan, Terminologicentrum TNC, Biotermgruppen, SIS Swedish Standards Institute att Terminologicentrum TNC som specialiserat och väletablerat organ bör få behålla sin särställning.

Skälen för regeringens bedömning

Vården av svenska språket är en nationell angelägenhet av stor betydelse för hela landet. Ett välfungerande språk är grundläggande för infrastrukturen i samhället och för en fungerande demokrati. Vården av svenska språket sker i dag både i offentlig och privat regi (se avsnitt 4.1). Viktiga insatser görs för svenskan genom normering, standardisering och råd när det gäller stavning, uttal, ordböjning och meningsbyggnad och genom bildandet av uttryck för nya företeelser och begrepp. Insatser görs också på mer övergripande textnivåer för att öka texternas läsbarhet och göra dem överskådliga och lättlästa. Det är även angeläget att motverka språkbruk som konserverar könsroller och osynliggör kvinnor i exempelvis myndigheternas texter och i det språk som används i medier, på arbetsplatser och i skolor. Här bör språkvårdsorganisationen visa på svagheter och redovisa positiva exempel.

Vi bedömer att ytterligare insatser behövs inom språkvården för att främja att de språkpolitiska målen uppnås. Det handlar om att främja tillgången till och bruket av nya svenska termer, att upplysa om svenskans värde och egenskaper och att öka tillgången till de råd, regler och mönster som redan finns eller som utvecklas efter nya behov. Eftersom det är många människor i Sverige som inte har svenska som förstaspråk måste även nya typer av ordböcker och skrivregler ges ut. Inom språkteknologiområdet är det viktigt att språkvården är mer aktiv för att kunna medverka till hög kvalitet hos svenska produkter och tjänster. Språkvården måste också ges förutsättningar att följa utvecklingen och delta i olika europeiska och internationella organ. Det gäller särskilt det nordiska samarbetet. Samhällsutvecklingen har dessutom ökat behovet av en gemensam plattform där språkfrågorna, som rör inte bara svenska språket utan också det svenska teckenspråket, de nationella minoritetsspråken, invandarspråken och relationen till andra språk, kan behandlas mer samlad och i ett större sammanhang. Den centrala, statligt finansierade språkvården bör mot denna bakgrund därför samordnas och förstärkas. I budgetpropositionen för år 2006, anslaget 28:23 Språk- och folkminnesinstitutet, föreslås reformer på 2 200 000 kr för den nya språkvården fr.o.m. den 1 juli 2006. Under utgiftsområde 8. Invandrare och flyktingar, föreslår vi att en viss del av anslaget 47:1 Åtgärder för nationella minoriteter används för att bidra till vården av de nationella minoritetsspråken i den nya organisationen.

En samlad språkvård ger flera fördelar

Vi instämmer i språkkommitténs förslag att språkvården ska samordnas. Härigenom kan kunskap och kompetens på området samlas och befintliga resurser utnyttjas på ett mer ändamålsenligt och effektivt sätt. Den centrala språkvårdsorganisationen bör ges statligt huvudmannaskap och vara organiserad i myndighetsform.

Regeringen har tidigare, bl.a. i den förvaltningspolitiska propositionen och det förvaltningspolitiska handlingsprogrammet "Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst", angett principerna för organiseringen av statsförvaltningen. Inriktningen är bl.a. att värna om kärnverksamheten i det fortsatta arbetet med att renodla statlig verksamhet. Genom renodling av verksamheterna främjas de förvaltningspolitiska värdena demokrati, rättssäkerhet och effektivitet. Dessa strukturförändringar syftar till att öka effektiviteten och verksamhetens ändamålsenlighet i förhållande till de mål som läggs fast för verksamheten.

Språket är av central betydelse för samhället och därmed en kollektiv nytta, varför staten bör ta ett utökat ansvar för språkvårdsarbetet. Ett motiv till att språkvården bör organiseras i myndighetsform är att det är viktigt att kravet på offentlighet och insyn samt tydliga ansvarskedjor tillgodoses. Offentlighetsprincipen och meddelarfriheten bidrar till att öppenhet och insyn i förvaltningen blir ett gemensamt mål för det allmänna. Myndighetsformen är vidare flexibel. Den ger goda möjligheter att anpassa styrning och organisation till de olika förutsättningarna för statlig verksamhet. Några av remissinstanserna har uttryckt farhågor

över en språkvård i myndighetsform, eftersom det skulle innebära en alltför stark statlig styrning av språkfrågor, exempelvis när det gäller språkriktighet och språkforskning. Vi delar dock inte dessa farhågor.

Exempelvis kommer Svenska Akademien, som är en självständig institution, fortsatt att ha ett mycket stort inflytande över den grundläggande normen för svensk stavning och ordböjning. Viktiga insatser för språket kommer också att göras vid ett flertal universitet och högskolor. Institutioner för nordiska språk eller svenska spelar en betydande roll för utvecklingen av språkvården. Nämnas kan också att t.ex. Svenska språknämndens motsvarighet i övriga nordiska länder är eller ingår i statliga myndigheter.

Som flera remissinstanser påpekat är det viktigt att den breda representation från språkvårdssamhället som finns i Svenska språknämndens medlemsförsamling tas till vara av den nya organisationen. En eller flera referensgrupper kan därför behöva knytas till myndigheten med utgångspunkt i sammansättningen av Svenska språknämndens medlemsförsamling men också från de nya områden som föreslås ingå i språkvårdsmyndigheten.

Till skillnad mot vad språkkommittén föreslår om att bilda en helt ny myndighet, anser vi att verksamheten bör samordnas med redan befintlig myndighet, nämligen Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI). SOFI har redan i dag uppgifter på närliggande områden (se avsnitt 4.1) Enligt vår bedömning skulle en samordning mellan SOFI och den nya språkvårdsorganisationen innebära att befintlig kunskap och kompetens tas till vara på ett ändamålsenligt sätt. Detta innebär att den verksamhet som i dag bedrivs av Svenska språknämnden och som finansieras genom statligt verksamhetsbidrag fortsättningsvis kommer att bedrivas inom ramen för en ny myndighet. Därmed kommer staten att avveckla sitt verksamhetsstöd till nämnden fr.o.m. den 1 juli 2006. Vidare bör Regeringskansliets stöd till myndighetsspråkvård, den s.k. Klarspråksgruppens verksamhet föras till den nya språkvårdsorganisationen. Däremot bör Regeringskansliet som språkkommittén föreslår behålla sin interna språkvård och språkvård med anknytning till EU (se avsnitt 7.2).

En organisationskommitté bör tillsättas snarast med uppgift att lämna förslag till den närmare utformningen av den nya språkvården och en samordning av denna med SOFI:s verksamhet i en myndighetsstruktur. En sådan kommitté har möjlighet att närmare behandla de synpunkter som remissinstanserna lämnat på omstruktureringen etc. Målet är att de föreslagna förändringarna ska kunna genomföras den 1 juli 2006 med reservation för riksdagens beslut om budgetproposition för 2006.

Vid organisationsförändringen ska reglerna om övergång av verksamhet i 6 b § lagen (1982:80) om anställningsskydd beaktas.

6.1 Nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk

Regeringens bedömning: Den nya språkvårdsorganisationen bör ges i uppgift att utveckla och främja vården av nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk. Språkvårdsorganisationen bör vidare ha till uppgift att överblicka villkoren för samtliga språk som talas i Sverige.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Sametinget* anser att Samiskt språkråd ska kvarstå som en separat inrättning, men med nära kontakt med den nya språkvårdsorganisationen. *Sverigefinska språknämnden*, *Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaiset* samt *Sveriges Dövas Riksförbund* ställer sig bakom att deras respektive nämnder och motsvarande inordnas i en ny språkvårdsorganisation eftersom det kommer att främja språken.

Skälen för regeringens bedömning: I Sverige används förutom svenska ett stort antal språk. Fem språk har erkänts som nationella minoritetsspråk – samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. För samiska, finska och meänkieli finns också lagar (1999:1175 och 1176) som ger rätt att använda språken i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar i vissa geografiska områden där språket har lång tradition. Teckenspråket är en viktig del av dövas kultur och ett modersmål för de personer som är döva från födseln eller den tidiga barndomen. Ett stort antal språk har kommit till Sverige genom flyktingar och invandrare. Det är därför angeläget att en ny språkvårdsorganisation anpassas till hela språksituationen i Sverige.

Vi anser i likhet med språkkommittén att en ny språkvårdsorganisation även bör ges i uppgift att utveckla och främja vården av nationella minoritetsspråk och teckenspråk samt ha möjligheter att överblicka den totala språksituationen i Sverige med alla de språk som talas i landet.

Sverigefinska språknämnden är en ideell organisation som får statligt verksamhetsstöd och vårdar det finska språket i Sverige. Vi anser att den verksamhet som i dag bedrivs inom nämnden och som finansieras genom statliga bidrag fortsättningsvis bör bedrivas inom ramen för den nya språkvårdsorganisationen. Därmed kommer staten att utveckla sitt verksamhetsstöd till Sverigefinska språknämnden fr.o.m. 1 juli 2006.

Enligt sametingslagen (1992:1433) ska Sametinget leda det samiska språkarbetet. Statligt kulturstöd utgår till Sametinget för bl.a. språkvård och språkstödande insatser. Sametinget har fortsatt ansvar för att leda det samiska språket, och dess språkvårdande verksamhet kommer därför inte att ingå i den nya centrala språkvårdsorganisationen. Sametingets handlingsprogram *Start för en offensiv samisk språkpolitik* antogs i Sametingets plenum februari 2004. Då fastställdes, i enlighet med programmet, att Samiskt språkråd tills vidare ska vara vilande. Samtidigt fastställdes att Samisk språknämnd, de tre Sametingens gemensamma språkorgan, ska få en större betydelse för det gemensamma språkarbetet. Myndigheten Sametingets avdelning för språk- och kulturarbete ger språkservice av mer löpande karaktär. Organisationskommittén bör i samråd med Sametinget överväga eventuella framtida samarbetsformer med en ny språkvårdsorganisation. Med utgångspunkten att språkvården får ett ansvar för meänkieli bör kommittén vidare tillsammans med Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaiset närmare formulera verksamheten för meänkieli. För de övriga minoritetsspråken, romani chib och jiddisch bedrivs ett visst arbete på området av organisationer som företräder romer respektive judar. Organisationskommittén bör även här i samråd med företrädare för minoriteterna närmare formulera språkvårdsmyndighetens verksamhet. Utgångspunkten bör vara att stödja fortsatta insatser och utveckling.

När det gäller det svenska teckenspråket görs språkvårdande insatser inom ramen för Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) och berörda forskningsinstitutioner. I en ny språkvårdsorganisation bör dock en särskild funktion inrättas för vården av teckenspråket.

Många människor i Sverige har inte svenska som förstaspråk. Tillgängligheten till språket och hur de olika språken i dagens Sverige ska fungera tillsammans är också frågor som bör behandlas i ett samlat språkvårdsarbete.

En central statlig språkvård bör alltså ges uppgiften att studera frågor som rör alla dessa språks funktion och ställning, från såväl ett individ- som ett samhällsperspektiv, följa utvecklingen och vid behov samordna insatser samt föreslå eventuella åtgärder.

6.2 Myndigheters klarspråksarbete

Regeringens bedömning: Såväl statliga som kommunala myndigheter har ett ansvar för att deras kommunikation med omvärlden fungerar väl. Det centrala stödet till myndigheterna i deras klarspråksarbete bör därför fortsätta att ges och även breddas. Nuvarande stöd, som ges till myndigheterna via Klarspråksgruppen, bör överföras till den nya språkvårdsorganisationen. Denna bör också få till uppgift att följa upp och utvärdera myndigheternas klarspråksarbete.

Språkkommitténs förslag: Varje statlig myndighet ska ges ett tydligare ansvar för sitt eget språkvårdsarbete, t.ex. genom mål i regleringsbrev och krav på återrapportering.

Remissinstanserna: Remissinstanserna är positiva till att statliga myndigheter ges ett tydligare ansvar för sitt språkvårdsarbete.

Skälen för regeringens bedömning

Nya uppgifter kräver utökat stöd

Allt större krav ställs i dag på myndigheterna att arbeta serviceorienterat. Ett begripligt myndighetsspråk är en förutsättning för en förvaltning som vill nå och behålla medborgarnas förtroende. Insatser för att förbättra myndighetstexter av olika slag och att anpassa informationen till mottagarna – det som brukar benämnas klarspråksarbete – leder till att myndigheternas verksamhet blir effektivare och att allmänhetens förtroende för dem ökar.

Till följd av att det svenska samhället nu präglas av mångspråkighet och en omfattande datorisering har behovet av stöd delvis förändrats. Klarspråksarbete omfattar nu även *tekniker* för att anpassa den myndighetsinformation som ska finnas tillgänglig på Internet till just det mediet. Det webbaserade materialet måste vara begripligt, tillförlitligt och tillgängligt för alla grupper av medborgare. Det brister i dag ofta i myndigheternas kompetens när det gäller att kommunicera med barn och ungdom, exempelvis då dessa talar en sociolekt, en variant av svenska som hör hemma i en viss grupp. Det gäller också kontakten med personer med olika funktionshinder eller med bristfälliga kunskaper i svenska språket.

Språkvårdsmyndigheten ska initiera att personalen inom exempelvis rättsväsendet, utbildnings- och socialsektorn och vård- och omsorg ges behövlig kompetensutveckling. Även terminologiarbete är en viktig del i klarspråksarbetet.

Många myndigheter har under de senaste åren intensifierat sitt arbete när det gäller att öka begripligheten i centrala texter. Ett viktigt stöd i arbetet har Klarspråksgruppen gett i snart 12 år. Gruppen inrättades genom beslut av regeringen i december 1993 med den huvudsakliga uppgiften att främja språkvårdsarbetet hos de statliga myndigheterna, en uppgift som en tid hade legat på Statens institut för personalutveckling, som då nyligen avvecklats.

Klarspråksgruppens stöd till myndigheterna har gett mycket goda resultat. Flera remissinstanser anser att gruppens placering i Regeringskansliet varit en klar markering från regeringens sida att klarspråksarbete är viktigt och nödvändigt. Men gruppen är en tillfällig lösning. Dess uppdrag har även formellt bara gällt de statliga myndigheterna.

Vi anser därför att det nu är lämpligt att överföra verksamheten till den nya språkvårdsorganisationen. En inplacering i en språkvårdsmyndighet med bred verksamhet ger flera fördelar. Hela den offentliga förvaltningen kan på så sätt omfattas och ges det stöd som efterfrågas. Samarbete med Regeringskansliets språkvård bör emellertid garanteras även i fortsättningen. Samarbete med den nya förvaltningspolitiska myndighet som kommer att inrättas under 2006 (dir. 2005:65) bör också eftersträvas.

Språkbestämmelser bör följas upp och klarspråksarbetet fortlöpande utvärderas

När det gäller kraven på myndigheterna att använda ett klart och begripligt språk finns det bestämmelser om detta i 7 § förvaltningslagen (1986:223) och i 7 § verksförordningen (1995:1322). Den sistnämnda gäller enbart statliga myndigheter och formuleras som ett ansvar för myndighetens chef att se till att allmänhetens och andras kontakter med myndigheten underlättas genom ett klart och begripligt språk i myndighetens skrivelser och beslut. Utredningen om en översyn av verksförordningen har i sitt betänkande *Från verksförordning till myndighetsförordning* (SOU 2004:23) lämnat förslag till en ny förordning. Bestämmelsen om myndighetschefens uppgifter innehåller även den en språkbestämmelse, nu uttryckt som att myndighetschefen ska ”se till att myndigheten i sin verksamhet använder ett klart och begripligt språk”. Betänkandet har remissbehandlats och beredning av en ny förordning pågår med sikte på ett ikraftträdande senast den 1 januari 2007.

I rapporten *På väg mot ett bättre myndighetsspråk* (2001:18) redovisade Statskontoret sitt uppdrag från regeringen ”att utvärdera begripligheten i myndighetstexter och att analysera vilket stöd myndigheterna kan behöva i sitt framtida språkvårdsarbete”. Av rapporten framgår att de typiskt kanslispråkliga dragen i myndighetstexterna med ålderdomliga ord och krångliga meningar mer eller mindre försvunnit. De finns dock kvar i texter som förvaltningsbeslut och föreskrifter. I stället finns det andra brister i texterna som har med urval av innehåll, struktur och överskådlighet att göra. Syftet med texterna är ofta oklart och anpassningen

till de tilltänkta mottagarna är dåligt. I rapporten konstateras att de intervjuade skribenterna på myndigheterna efterlyser bl.a. utbildning och attitydförändrande arbete. Negativa attityder till språkvårdsarbete anses särskilt som ett hinder för att skriva mer begripligt.

Vi anser att det är viktigt att myndigheterna fortsätter sitt klarspråksarbete och att det också sker en förstärkning av insatserna. Klarspråksarbete bör ingå som en självklar del i myndighetens verksamhet där ansvaret för detta arbete är tydligt.

Utöver Statskontorets undersökning har det hittills inte skett någon fortlöpande uppföljning av hur myndigheterna följer språkbestämmelserna i förvaltningslagen och verksförordningen. Vi anser därför att det bör ingå i den nya språkvårdens uppgifter att göra sådana uppföljningar och utvärderingar. De bör även omfatta de språkbestämmelser som rör de nationella minoritetsspråken, främst de som gäller i de s.k. förvaltningsområdena för samiska, meänkieli och finska.

Språkkommitténs förslag att styra myndigheternas klarspråksarbete genom mål i regleringsbrev och krav på återrapportering, bör bedömas när den nya organisationen arbetat en tid. Det utökade stödet tillsammans med nämnda utvärderingar bör göra det möjligt för myndigheterna att prioritera en verksamhet som leder fram till lättbegripliga texter och ett vårdat, enkelt och begripligt myndighetsspråk. Om det senare uppkommer behov av skärpta krav på klarspråksarbetet, bör det vara en uppgift för den nya språkmyndigheten och andra berörda myndigheter att i samråd bedöma och föreslå detta.

6.3 Terminologi och språkteknologi

Regeringens bedömning: Statligt verksamhetsstöd bör även i fortsättningen lämnas till AB Terminologicentrum TNC. Terminologisk kompetens bör också finnas i den nya språkvårdsorganisationen liksom en funktion för språkteknologifrågor.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer till viss del med regeringens bedömning. Språkkommittén föreslår att terminologiverksamheten ska utgöra ett separat verksamhetsområde inom en ny språkvårdsmyndighet. Ett språkteknologiskt sekretariat inrättas inom den föreslagna nya språkmyndigheten i syfte att stärka statens insatser och samordna dessa med andra insatser inom det språkteknologiska området. Språkvården ges i uppdrag att kartlägga myndigheternas begreppsansvar och att lämna förslag till regeringen om hur myndigheternas ansvar kan tas in i myndigheternas instruktioner. Den nya språkvården bör bistå Statskontoret att bedöma den språkliga kvaliteten på språkteknologiska produkter och tjänster vid offentlig upphandling av sådana.

Remissinstanserna: Ett antal remissinstanser som *Uppsala universitet*, *Lunds universitet – institutionen för nordiska språk*, *Kungl. Tekniska Högskolan*, *Svenska Biotermgruppen*, *Vetenskapsakademien*, *Terminologicentrum TNC*, *Svenska språknämnden*, *SIS Swedish Standards Institute* är mycket tveksamma till eller har vissa invändningar mot förslaget om terminologiverksamhetens organisation. Samtliga remissinstanser är huvudsakligen positiva till kommitténs förslag om att

inrätta ett språkteknologiskt sekretariat. Uppsala universitet och Terminologisentrum TNC ställer sig dock tveksamma till om det mest lämpliga är att lägga ansvaret för det språkteknologiska sekretariatet på den föreslagna nya myndigheten. Flertalet remissinstanser betonar allmänt vikten av ett aktivt terminologiarbete och att samordning av terminologiarbete kommer till stånd.

Skälen för regeringens bedömning

Ett väl fungerande fackspråk inom olika områden med entydiga termer och begrepp ger tydligare texter och regelverk som i sin tur bidrar till en effektiv kommunikation. Precisa och överenskomna termer är också nödvändiga för att man ska kunna söka och förlita sig på information i olika databaser och på Internet. Det är också nödvändigt att fortlöpande underhålla terminologin och i vissa fall skapa termer inom olika fackområden för att undvika domänförluster för svenskan. Den snabba samhällsutvecklingen kräver ett konstant arbete med att bearbeta och tillgängliggöra överenskomna terminologier inom allt fler områden.

Gränsen mellan den mer allmänna språkvårdens rekommendationer om lämpliga ord och uttryck och den specialiserade fackspråksterminologin är inte alltid helt skarp. En term kan förekomma i såväl allmän- som fackspråk. EU:s svenska översättare och terminologer och Regeringskansliets språkexperter har en viktig roll i utvecklingen av nya svenska ord och uttryck både i EU-sammanhang och för svenska myndigheters inhemska verksamhet. De behöver ofta samråda med terminologisk expertis och andra språkvårdsorgan. Ett sådant samarbete mellan språkvårdens olika organ finns för övrigt sedan 1976 i den s.k. Språkvårdsgruppen och sedan 2003 även genom Regeringskansliets EU-språkvård. Dokumentationen och spridningen av de rekommendationer som lämnas behöver emellertid förbättras.

Terminologisentrum har stor betydelse för den terminologiska utvecklingen

AB Terminologisentrum (TNC), se avsnitt 4.1, har lång erfarenhet och ett väletablerat internationellt kontaktnät på terminologiområdet. Centrumets verksamhet har stor betydelse för det nationella terminologiarbetet och för att resultatet av detta arbete ska få acceptans och spridning. Vi anser att ett statligt verksamhetsstöd även i fortsättningen bör utgå direkt till TNC och gör samtidigt bedömningen att terminologisk kunskap även bör finnas inom ramen för den nya språkvårdsorganisationen för att det i det allmänna språkvårdsarbetet ska kunna finnas insikter i och förståelse för terminologiarbetets villkor. Likaså är det angeläget att den nya språkvården har en terminologisk kompetens för att få till stånd en bättre samverkan mellan olika specialområden.

Eftersom terminologiarbetet är styrt av behov från olika fackområden i näringslivet och i offentlig sektor är det viktigt att dessa fackområden också fortsättningsvis tar ett ansvar för TNC:s verksamhet. Det bör vidare vara en uppgift för fackexperter att i samråd med terminologer inrätta särskilda grupper inom olika fackområden eller att i projektform utarbeta ordlistor inom olika områden. Den modell för samarbete mellan

fackexperter, terminologer och andra språkvårdare i s.k. termgrupper som i dag tillämpas, och där TNC också medverkar, är flexibel och ändamålsenlig. I den nyligen beslutade propositionen om IT-politiken, Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhället (prop. 2004/05:175), har vi framhållit att det kan behövas särskilda stödinsatser till TNC för att modellen med termgrupper ska kunna spridas till andra fackområden som också har behov av nya entydiga begrepp och termer.

En rikstermbank behövs för att säkra tillgång till termer av hög kvalitet

I IT-propositionen har vi också framhållit att uppbyggnaden av en nationell central termbank, en rikstermbank, är en förutsättning för en smidig tillgång till och kvalitetssäkring av svenska termer inom olika verksamhetsområden. En bra utformad och kvalitetssäkrad termbank kan på sikt bli ett effektivt verktyg för fackexperter, medier, företag, myndigheter, universitet och högskolor och översättare, som snabbt kan behöva få tillgång till aktuell svensk terminologi, samt för utvecklingen av nya IT-tjänster. I arbetet med en central termbank är det viktigt att myndigheterna också medverkar. Det bör därför i myndigheternas språkvårdsarbete ingå ett ansvar för begrepp och termer inom det egna verksamhetsområdet. I IT-propositionen redovisar vi närmare våra överväganden om en rikstermbank. Vi anser att den nya språkmyndigheten i samråd med bl.a. Terminologicentrum TNC bör bedöma om sektorsmyndigheternas ansvar för begrepp och termer behöver regleras på annat sätt än vad som gäller för det övriga språkvårdsarbetet. Samråd med den nya förvaltningspolitiska myndigheten bör också ske när så är lämpligt.

Informationsteknik och språklig kvalitet måste gå hand i hand

Informationstekniken har fått stor betydelse för framställningen av texter. Genom exempelvis språkstödsprogrammen etableras nya normer och standarder. Inom detta område bör den nya språkvårdsorganisationen verka för ökad kvalitet och även vara aktiv genom exempelvis samarbete och informationsinsatser. Även datorkulturens effekter på språket bör vara en uppgift för språkvården.

Språkteknologisk kompetens behövs i en ny språkvårdsmyndighet

Forskning och utveckling inom språkteknologin bedrivs vid lärosäten och institut med varierande inriktning och olika tillämpningsområden. Centralt för att främja en god utveckling på språkteknologiområdet är att systematiskt bygga upp stora text- och taldata-baser och att utveckla programvaror.

I text- och taldata-baser lagras mycket stora mängder autentiskt tal- och skriftspråk på ett sätt som gör det åtkomligt för datoriserad, språkvetenskaplig analys. En sådan analys är i sin tur en förutsättning för att utveckla program för automatisk översättning, för överföring av text till tal (och vice versa), för datoriserad taligenkänning m.m. Uppbyggnaden av text- och taldata-baser är kostsamt och arbetskrävande samt fordrar långsiktig planering och handlar om att skapa språkteknologiska bas-

resurser för att utveckla välfungerande språkteknik. Det är således inte möjligt för den nya språkvårdsorganisationen att själv genomföra detta arbete, men den bör ha kompetens att inventera och överblicka behoven samt ta initiativ till nödvändiga samarbetsprojekt. Utveckling av programvaror m.m. sker på marknaden och bör anpassas till svenska förhållanden när det finns behov av det. Statens roll bör vara att samordna och på olika sätt stödja anpassningsarbetet genom att bl.a. ta initiativ till samarbete mellan näringsliv, forskning, kommuner, landsting och myndigheter.

Vi anser därför att en funktion för samordning av språkteknologi bör finnas hos den nya språkvårdsorganisationen så att resurser bättre kan samordnas och förutsättningarna för att medverka inom större samverkansprogram inom Norden och EU förbättras. Språkvårdsorganisationen bör exempelvis långsiktigt verka för att uppmärksamma och representativa text- och taldata utvecklas. En första uppgift i det arbetet kan vara att inventera dagens resurser för svenska språket, på vilket sätt och till vilken eventuell kostnad de är tillgängliga och därefter göra angelägna prioriteringar. En sådan inventering bör även göras för våra nationella minoritetsspråk och vanligaste invandrarspråk.

I sina förslag som rör informationsteknikens användning hos myndigheterna har språkkommittén bedömt att Statskontoret i sitt arbete med upphandling och ramavtal för den offentliga förvaltningens IT- och teleanvändning bör ta hänsyn till den språkliga kvalitet som utrustningen och tjänsterna har. Vi anser att det följer av kraven på myndigheters språkvårdsarbete att hänsyn måste tas till den språkliga kvaliteten även när det gäller t.ex. ordbehandlingsprogram och andra språkteknologiska produkter och tjänster. När det gäller att bedöma den språkliga kvaliteten bör språkmyndigheten kunna bistå med experthjälp om det behövs.

6.4 Nordisk språkgemenskap

Regeringens bedömning: Den nya språkvårdsorganisationen bör aktivt delta i det nordiska samarbetet och verka för att den nordiska språkgemenskapen stärks.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inga invändningar.

Skälen till regeringens bedömning: Det finns en lång tradition av samarbete inom olika områden i Norden, och den nordiska språkgemenskapen är central i det arbetet. Den nordiska språkgemenskapen stärker också svenska språket liksom andra nordiska länders språk. Totalt beräknas den nordiska språkgemenskapen omfatta ca 20 miljoner människor.

Nordiska ministerrådet stimulerar samarbete inom kultur, medier, utbildning och forskning genom olika insatser. Det sker bl.a. genom nätverksbildning, genom satsningar på olika projekt med stark nordisk profil. Inom ramen för kultursamarbetet finns två stora fonder: Nordiska kulturfonden och Nordiska film- och TV-fonden. Några viktiga frågor inom kultur- och mediasamarbetet är frågor om digitalisering, distribution, upphovsrätt och grannlands-TV. Vidare verkar den nordiska litte-

ratur- och bibliotekskommittén (Nordbok) för att utveckla samarbetet inom litteratur- och biblioteksområdet, bl.a. finns ett översättningsstöd och ett nordiskt litteraturpris.

Utbildnings- och forskningssamarbetet är resursmässigt sett det största nordiska samarbetsområdet, där större delen går till generella s.k. mobilitetsprogram och stödordningar, gemensamma nordiska institutioner och tidsbegränsade projekt. Från och med 2004 finns en ny programstruktur (Nordplus Junior, Nordplus Vuxen, Nordplus Nabo och Nordplus Språk). Programmen innebär utvecklade möjligheter till nordisk språkförståelse och nordiskt språksamarbete. Skolelever, studenter och lärare kan ansöka om stipendier för att tillbringa en termin eller två i ett annat nordiskt land. Även kortare vistelser är möjliga att få bidrag till. Nordplus Språk, som är ett resultat av att ministerrådet samordnat sin språkverksamhet till ett eget tvärgående program, innebär utöver ovanstående program även andra språkinriktade aktiviteter och språkpolitiska initiativ inom ministerrådets utbildningssektor. Nordplus Språk kommer att utvärderas under hösten 2005.

Nordens språkråd som är ledningsgrupp för nordiskt språksamarbete, har föreslagit en ny nordisk språkpolitik. Utgångspunkten för den är att främja internordisk språkförståelse, stärka kunskapen om språken i Norden, främja en demokratisk språkpolitik och språksyn i Norden samt stärka de nordiska språkens ställning i och utanför Norden. Nordiska rådets session beräknas under hösten 2006 kunna ta ställning till den föreslagna nordiska språkpolitiken.

Vi bedömer att den nordiska språkgemenskapen och det nordiska samarbetet är en tillgång och styrka. Den nya språkvårdsorganisationen i Sverige bör därför aktivt delta i det nordiska samarbetet och verka för att den nordiska språkgemenskapen stärks.

7 Svenska språkets ställning och bruk i EU

7.1 Svenska riktlinjer har fastställts

Sammanfattning: Regeringskansliet utfärdar riktlinjer för svenskans användning inom och i förhållande till EU:s institutioner. Hur bruket av svenska utvecklas redovisas till riksdagen i regeringens årliga skrivelse om verksamheten i EU.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stora delar med regeringens åtgärder. Språkkommittén föreslår även att en studie av dokumentanvändning och informationsströmmar bör göras så att endast relevanta dokument översätts.

Remissinstanserna: Ingen av de remissinstanser som kommenterar dessa frågor avstyrker något av kommitténs förslag. Bland dem som tillstyrker kommitténs förslag kommenteras särskilt vikten av att EU-dokument ska finnas tillgängliga på svenska och att kvaliteten måste garanteras genom att man främjar utbildning av tolkar och översättare.

I EU finns 21 officiella språk och arbetsspråk i EU. Det har också skapats möjligheter att i begränsad omfattning och efter särskilda arrangemang använda andra språk i vissa sammanhang.

Att ett språk har ställning som officiellt språk och arbetsspråk innebär bl.a. att EU:s regelverk, som är gällande rätt för EU-medborgarna, finns tillgängligt på detta språk. Vidare har varje medborgare rätt att kunna skriva till en EU-institution och få svar på sitt eget officiella språk. Möjligheterna för folkvalda politiker och andra företrädare i andra EU-organ på hög nivå att delta i EU-arbetet får inte heller begränsas av deras språkkunskaper. Detta är principer som gällt före utvidgningen och också gäller nu.

I Regeringskansliets riktlinjer för handläggning av EU-frågor ingår ett cirkulär nr 6 med Riktlinjer för att främja svenska språkets ställning i EU-samarbetet. Dessa riktlinjer ska tillämpas i förhållande till samtliga organ i EU där den svenska regeringen representeras, oavsett om Sverige företräds av medlemmar av regeringen eller tjänstemän från Regeringskansliet eller en myndighet.

Olika lösningar har tillämpats

I det dagliga arbetet på tjänstemannanivå i rådet har det varit nödvändigt att tillämpa olika lösningar. Hänsyn har tagits till hur både det svenska språket och sakfrågan bäst främjas samt till tillgången på tolkar och översättare, budgetaspekter och andra praktiska aspekter. En viktig utgångspunkt är att svenska språket inte ska behandlas sämre än jämförbara språk (t.ex. danska, finska, grekiska och portugisiska). På samma sätt måste t.ex. tolkning vid informella möten bestämmas av praktiska behov och de resurser som värdlandet kan ställa till förfogande. Vid de viktiga bilaterala kontakterna med andra medlemsstater i samband med möten måste man naturligtvis använda de språk man kan.

I vissa EU-organ finns det etablerade arbetssätt. I Ständiga representanternas kommitté (Coreper) talas engelska, franska och tyska med tolkning. I flera kommittéer och grupper, särskilt på det utrikespolitiska området och för övergripande frågor, talar man engelska och franska utan tolkning. I en rad andra grupper har det av tradition bara skett tolkning till och från, i vissa fall enbart från, ett begränsat antal språk. Tolkning till och från alla språk inklusive svenska förekommer i praktiken bara i ett mindre antal grupper.

I det fall det funnits en etablerad praxis med ett begränsat antal språk i vissa grupper redan vid det svenska EU-inträdet, har Sverige tills vidare tolererat den. Dessa ordningar är dock oförenliga med EU:s grundläggande språkprinciper. Sverige har strävat efter att olika arbetsgrupper arbetar antingen på samtliga språk eller enbart på engelska och franska.

I praktiken har det visat sig att tolkning från och till svenska inte har tillhandahållits i den utsträckning som har begärts från svensk sida. Detta har ofta motiverats med att tolkar inte har funnits tillgängliga eller med budgetskäl. Det är självfallet en fördel om Sveriges representanter kan använda sig av svenska i arbetet. Alla kan naturligtvis uttrycka sig mest exakt och nyanserat på sitt eget språk. Många anser därför att möjlig-

heten att kunna tala sitt eget språk är helt avgörande. Även vid den bästa tolkning går emellertid alltid något av precisionen och nyanserna förlorat, liksom mycket av betoningen i framförandet.

Vid tolkning till eller från svenska har deltagarna inte sällan haft synpunkter på kvaliteten. Det kan bl.a. hänga samman med att tolkning ofta sker som s.k. relätolking, dvs. från svenska via ett andra språk, till ett tredje. Enligt språkkommittén och tidigare utredningar har tolkning från svenska tidigare oftast skett via tyska, danska, nederländska eller finska och alltså inte direkt till de mest använda språken engelska eller franska. Bl.a. av dessa skäl har svenska deltagare ibland föredragit att inte tala svenska, när man bedömt att det finns risk att det svenska budskapet i sakfrågan inte skulle nå fram, och att förutsättningarna är bättre om man talar t.ex. engelska.

Ny tolkningsordning nödvändig efter utvidgningen

När nya språk tillförs ökar i princip behovet av tolkning med nästan kvadraten på antalet språk, eftersom varje språk ska tolkas till varje annat. Frågan om språkanvändningen väckte stor uppmärksamhet inför EU:s senaste utvidgning.

Sverige tog därför initiativ till en diskussion om dessa problem inom rådet. En ordning som till stor del bygger på de svenska tankarna har genomförts. Den går ut på att tolkning mellan alla språk ska tillhandahållas vid möten på ministernivå, och i ett begränsat antal arbetsgrupper på tjänstemannanivå där behovet är särskilt stort. Detta finansieras av EU:s budget. Antalet arbetsgrupper som arbetar utan tolkning utökas. Det handlar om flera arbetsgrupper på det utrikespolitiska området och för övergripande frågor, där alla deltagare förväntas kunna engelska och franska. För övriga arbetsgrupper på tjänstemannanivå infördes ett system där medlemsländerna i förväg får ange vilken tolkning de önskar och sedan betala för det. Fullt pris enligt en schablon betalas för ”aktiv” tolkning, dvs. den svenska representanten kan tala svenska och även lyssna till övriga deltagares inlägg på svenska. För ”passiv” tolkning, dvs. den svenska representanten kan tala svenska men får lyssna på övriga deltagares inlägg på något annat språk betalas 50 procent, för den händelse inte tolkarna ändå kan språket. Varje medlemsland tilldelas en pott ur EU:s budget som bör räcka för att täcka en avsevärd del av kostnaderna. Vill medlemsländerna ha tolkning därutöver, får de bekosta den själva. Om ett land inte fullt utnyttjar sin pott, kan huvuddelen av återstående medel användas för att bidra till att täcka landets kostnader för resor till möten i rådet.

Fullgoda översättningar måste finnas inför samråd och beslut

Översättning sker av alla förslag till rättsakter inför beslut, liksom av arbetspapper under beslutsprocessen och av andra diskussionsunderlag och policydokument som vitböcker, grönböcker m.m.

Det är viktigt att det finns fullgoda svenska översättningar av dokumenten särskilt vid beredning med riksdagens EU-nämnd inför beslut i rådet. Det är också oftast nödvändigt att ha en svensk språkversion om

det ska ske en bredare remissbehandling i Sverige inför beslut i rådet. På samma sätt är det normalt nödvändigt att det finns en svensk översättning långt tidigare i beslutsprocessen, t.ex. inom det utökade offentliga samråd som kommissionen nu har inlett som ett led i ökad öppenhet, beträffande bl.a. grönböcker, vitböcker och meddelanden.

Regeringskansliets riktlinjer anger att en fullt godtagbar svensk översättning ska finnas tillgänglig inom rimlig tid före det rådsmöte då ett formellt beslut om förslaget förutses. Enligt rådets arbetsordning ska texterna finnas tillgängliga minst två veckor före beslut. Avsteg från detta kan bara accepteras om flera andra länder i samma enskilda fall visar samma flexibilitet eller om det finns andra särskilda skäl.

Huvuddelen av översättningarna är från originalet på engelska eller franska. När det gäller förslag till rättsakter från kommissionen finns det alltid en svensk text tillgänglig när rättsakten kommer till rådet för att behandlas av medlemsstaternas delegater i någon arbetsgrupp där. I det löpande arbetet i rådet kommer reviderade dokument oftast först på engelska eller franska och en svensk text först något senare, vilket innebär en nackdel för Sverige. Ibland är kvaliteten på de svenska översättningarna inte heller tillräckligt hög. Det innebär att det i praktiken ofta är en engelsk eller fransk text som används i ett väsentligt skede av arbetet såväl i rådsarbetsgruppen som i Regeringskansliet. I många fall blir det alltså nödvändigt att utgå från texter på engelska eller franska i det löpande arbetet.

Språkkommittén anser att en större selektivitet bör tillämpas när det gäller vilka dokument som översätts. En mer systematisk tillämpning av ett sådant system bör övervägas, så att de texter som behöver bli översatta faktiskt också blir det, medan texter med mindre användning lämnas åt sidan. Därför vore det önskvärt menar kommittén att man inom EU:s ram genomförde sådana undersökningar. Kommittén föreslår att man från svensk sida studerar EU-dokuments bruk i Sverige med tanke på medborgarnas rätt till insyn och påverkan men också för att undersöka om EU-medlemskapet ger upphov till domänförluster inom området politik och administration.

En sådan rationalisering har redan genomförts inom EU. I samband med utvidgningen i maj 2004 gav kommissionens vice ordförande Kinnock ut ett meddelande (Matching supply and demand for translation. SEK (2004) 638) om att endast vissa typer av texter ska översättas i kommissionen och att texternas sidantal måste minska. I meddelandet finns en förteckning över vilka dokument som ska översättas och deras maximala sidantal. Denna ordning ska gälla under en övergångsperiod till den 1 januari 2007, dvs. tills man hunnit rekrytera tillräckligt många översättare till de nya språken. Även i övriga institutioner har liknande rationalisering gjorts. Regeringen anser att det är rimligt med en sådan rationalisering men att det är angeläget att följa utvecklingen och bedöma om rationaliseringen träffar rätt dokument.

Eftersom alla EU:s rättsakter finns på svenska och normalt används i det dagliga arbetet hos bl.a. departement, myndigheter, rättsväsendet och branschorgan finns goda förutsättningar för att svenskan inte tappar användningsområden inom offentlig förvaltning på grund av EU-medlemskapet. Däremot är det viktigt att verka för att höja EU-texternas kvalitet och läsbarhet. Regeringen anser därför att uppmärksamheten bör

koncentreras på att påverka institutionerna att dels vidta åtgärder för att källtexterna på engelska eller franska utformas så klart och enkelt som möjligt, dels samverka med de svenska översättarna för att få översättningar av bra kvalitet. Regeringskansliet bör i det löpande arbetet särskilt bevaka detta. Jämför även avsnitt nedan om EU-språkvården i Regeringskansliet.

7.2 EU-språkvården behålls i Regeringskansliet

Regeringens bedömning: Regeringskansliet bör bl.a. genom sin EU-språkvård fortsätta att verka för att EU:s institutioner arbetar för enklare, begripligare och klarare texter. EU-språkvården bör även fortsätta sitt arbete med att förbättra svenska EU-texter genom rådgivning, riktlinjer och utbildning. Språkvård med anknytning till EU är en naturlig uppgift för Regeringskansliet.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Alla remissinstanser som kommenterat förslagen instämmer i dem, däribland *Livsmedelsverket, Konsumentverket, Riksförsäkringsverket, Socialstyrelsen, Tolks- och översättarinstitutet, Handikappförbundens samarbetsorgan, LO, Svenska föreningen för Industriellt Rättsskydd, Svenska Akademien, Svenskt näringsliv och Sveriges Marknadsförbund.*

Kommitténs förslag om att den s.k. punktregeln ska mjukas upp får invändningar från två remissinstanser, *Statskontoret och Lunds universitet – institutionen för nordiska språk*, som menar att problemet med långa meningar i källtexter måste lösas på annat sätt.

Skälen för regeringens bedömning

Den påbörjade EU-språkvården visar på ett stort behov av fortsatt verksamhet

Att EU-lagstiftningen är begriplig för gemene man är en grundläggande demokratifråga och har stor betydelse för rättssäkerheten. Även allmänhetens tilltro till unionen som sådan förutsätter att de texter som produceras i EU:s institutioner är tillgängliga och begripliga. Med utgångspunkt i dessa fundamentala grundsatser har regeringen initierat en EU-språkvård inom Regeringskansliet. Verksamheten påbörjades 2002 och inbegriper dels påverkan i olika EU-sammanhang för att källtexterna ska skrivas klart och enkelt, dels information och rådgivning till svenska tjänstemän, översättare och andra personer som deltar i arbetet med såväl källtexter som svenska översättningar.

Ett kontaktnät har byggts upp för EU-språkvården med särskilda kontaktpersoner på departement och myndigheter. Kontaktnätet omfattar också andra språkvårds- och terminologiorgan i Sverige och Finland. EU-språkvården fungerar ofta som kontaktpunkt för översättare och juristlingvister i institutionerna och kan förmedla och samordna deras frågor och synpunkter i framför allt termfrågor.

En viktig uppgift för EU-språkvården har varit och är att bevaka och påverka de reformer som kommissionen föreslagit när det gäller ökad öppenhet och tillgänglighet och särskilt regelförbättring inom EU. Formuleringar om att EU-texter måste utformas klart och enkelt finns nu i flera EU-dokument, ofta på svenskt initiativ.

Vi ser med tillfredsställelse på att flera åtgärder för att åstadkomma bättre källtexter och därmed billigare och bättre översättningar har påbörjats inom kommissionen. Granskningsjuristerna i kommissionens rättstjänst granskar förslag till rättsakter när generaldirektoraten begär det, och viss utbildning i författningsskrivning ges. Även hos översättarna har det inrättats en särskild service för granskning av källtexter innan de översätts, dock inte författningstexter. Med tanke på den mängd texter som produceras i institutionerna är insatserna emellertid otillräckliga.

Dessa åtgärder för att åstadkomma bättre källtexter, framför allt rättsakter, är en följd av de krav som ställs på institutionerna i det interinstitutionella avtalet om gemenskapslagstiftningens redaktionella kvalitet (EGT 1999/C73). En handledning som bygger på avtalet publicerades i december 2003 (Gemensam praktisk handledning för utformningen av gemenskapslagstiftningen, Publikationsbyrån 2003). Det är viktigt att Sverige bevakar att institutionerna ser till att rekommendationerna som finns i avtalet och i handledningen får genomslag, men också att utvecklingsarbetet fortsätter.

Angelägna uppgifter i den fortsatta språkvården

Justitiedepartementets granskningsenhet fick år 2001 medel motsvarande en årsarbetskraft, som i allt väsentligt använts för att organisera och påbörja det arbete som nu kort beskrivits. Det är viktigt att det påbörjade arbetet kan drivas vidare och att förutsättningar ges så att arbetet kan bli mer operativt. I betänkandet *Svenskan i EU* (SOU 1998:114) föreslogs att en central samordning i EU-språkliga frågor skulle inrättas i Regeringskansliet och att den till en början skulle bestå av 2–3 årsarbetskrafter.

Som språkkommittén påpekat bör EU-språkvården behållas i Regeringskansliet. Det är viktigt att EU-frågorna kan hanteras snabbt och inom de tidsramar som gäller för beredningen av sådana ärenden.

En angelägen uppgift för EU-språkvården bör vara att ge råd vid granskningen av viktigare rättsakter. Det gäller främst den svenska översättningen när texten behandlas i en rådsarbetsgrupp, men granskning och rådgivning bör också erbjudas på ett tidigare stadium. Socialstyrelsen anser att svenska myndigheters tjänstemän och experter i högre grad skulle kunna bidra till språkliga förbättringar tidigt i processen, dvs. när förslag till rättsakter utarbetas i kommissionen, om det klart framgår att sådana synpunkter bör lämnas. Riktlinjer om hur de som deltar i institutionernas arbetsgrupper kan lämna synpunkter på EU-texter finns redan, men riktlinjerna behöver spridas och göras allmänt kända.

Bland remissinstanserna understryker också Livsmedelsverket att arbetet med att förbättra EU-texterna är mycket angeläget. Verkets experter ingår i en mängd arbetsgrupper och ställs dagligen inför problemet att finna de rätta uttrycken för vad som avses och hur detta ska formuleras i EU-lagstiftningen. Även Riksförsäkringsverket (nu Försäk-

ringskassan) betonar att Sverige måste verka för begripligare grundtexter. Det är viktigt att tillgång till information inte bara blir en formsak utan att tillgång betyder tillgänglighet i ordets verkliga betydelse – att medborgarna förstår vad de läser, anser verket.

Det bör alltså vara en angelägen uppgift för EU-språkvården att nå alla dem som är involverade i EU-arbetet och ge dem ny kunskap och inspirera dem till egna initiativ. Det kan ske genom seminarier och förmedling av aktuell information. Det kontaktnät i EU-språkliga frågor som skapats på departementen och vissa myndigheter bör utökas och underhållas. I riktlinjearbetet bör EU-språkvården som hittills samarbeta med EU-institutionerna så att rekommendationerna i översättningsarbetet blir desamma som i textarbetet i Sverige.

Språkkommittén anser att Sverige också bör verka för att det på alla språk utarbetas råd för hur texter kan utformas för att lättare kunna översättas. Sådana råd har EU-språkvården tillsammans med UD redan gett ut för svenska texter som översätts till andra språk (Skriften Tala för att tolkas. Skriva för att översättas, UD-PIK 2001). Skriften har också på svenskt initiativ översatts och anpassats till franska och engelska av Översättningscentrum för Europeiska unionens organ för att användas i centrumets kvalitetsarbete för bättre källtexter.

Tolk- och översättarinstitutet har i sitt remissvar framhållit vikten av att det finns en samordning för EU-språkfrågor i Sverige och att den kunskap som samlas där inkluderas i tolk- och översättningsutbildningarna. Även samarbete med universitet och högskolor bör därför i viss mån ingå i EU-språkvårdens verksamhet.

För att komma åt problemet med långa och komplicerat byggda meningar i EU-rättsakter har både Svenska språknämnden och språkkommittén föreslagit att Sverige ska verka för att den s.k. punktregeln mjukas upp vid översättningar. Punktregeln innebär att en mening i källtexten måste motsvara en mening i den översatta texten, vilket är motiverat av den hänvisnings- och ändringsteknik som används i EU:s författningar. Ett par remissinstanser har påpekat att problemet med långa meningar hellre löses genom att Sverige påverkar källtexternas utformning. Vi delar den uppfattningen. Det finns som nämnts redan i dag riktlinjer i EU:s institutioner om att skriva korta och enkelt byggda meningar. Det bör därför vara en uppgift för EU-språkvården att aktivt medverka till att dessa riktlinjer blir kända och tillämpade.

Samordning av svensk terminologi och utveckling av uppmärkta textdatabaser nödvändiga för översättningsarbetet

Frågan om myndigheternas ansvar för sin terminologi och utvecklingen av textdatabaser hänger nära samman med EU-språkvården och övrig myndighetsspråkvård. Inte minst för tolkar, översättare och granskare skulle t.ex. en samlad flerspråkig rikstermbank vara utomordentligt värdefull i det dagliga arbetet och på sikt underlätta en konsekvent terminologianvändning i t.ex. svenska lagtexter. Frågan om en sådan rikstermbank behandlas i IT-propositionen (2004/05:175).

Genom översättningsarbetet i EU har det successivt samlats alltfler svenska uttryck och termer i EU:s termdatabaser, men de olika ämnesområdena är långtifrån täckta. Termdatabasen IATE (Interactive

Terminology for Europe), som enligt uppgift från Europeiska kommissionen kommer att bli allmänt tillgänglig på Internet i början av 2006, är en sammanslagning av institutionernas tidigare termdatabaser. Terminologicentrum TNC har fått testa programvaran, som tagits fram för IATE och funnit att den skulle kunna användas också för en svensk rikstermbank. Det är enligt vår mening önskvärt att få till stånd en samordning och kvalitetssäkring av den terminologi som svenska myndigheter använder och utarbetar och på sikt införa termerna i en rikstermbank.

Även uppbyggnaden och utvecklingen av uppmärkta (dvs. språkvetenskapligt analyserade) textdatabaser i en nationell språkbank är av betydelse för EU-språkvården. Det är då önskvärt att svenska författningar, inklusive central EU-lagstiftning och andra viktiga offentliga texter inkluderas. Som framgår av tidigare avsnitt (avsnitt 6.3) bör den nya språkvårdsorganisationen få till uppgift att verka för detta.

8 Utbildning

8.1 Språkundervisning för elever med utländsk bakgrund samt för nationella minoriteter

Regeringens bedömning: De insatser som görs för att förstärka språkundervisningen för elever med utländsk bakgrund och för de nationella minoriteterna bör fortsätta. Modersmålsundervisningens status bör höjas och innovativa lösningar på området stödjas samtidigt som det görs insatser för utvecklingen av svenskundervisningen för elever med annat modersmål än svenska.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stora delar med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Alla remissinstanser som kommenterat detta avsnitt är i grunden positiva till kommitténs förslag. Många remissinstanser, bl.a. *Integrationsverket*, betonar vikten av att höja statusen för ämnet svenska som andraspråk samt att höja lärarkompetensen inom ämnet. *Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk* understryker vikten av att föreslagna åtgärder vidtas snarast. Framför allt representanter för de nationella minoritetsspråken har lämnat positiva kommentarer på förslaget om modersmålsundervisningen.

Skälen för regeringens bedömning

Språkbehärskningen har central betydelse för skolframgången

Språkutvecklingen för många elever med utländsk bakgrund, såväl i svenska språket som i modersmålet, är en mycket viktig faktor för att eleverna ska få en lyckad skolgång. Goda kunskaper i svenska språket är en central och självklar förutsättning för att en elev med utländsk bakgrund ska lyckas i skolan och i förlängningen integreras i det svenska samhället. I dag pekar också i princip all nationell och internationell

forskning på att även utvecklandet av modersmålet har stor betydelse för elevernas skolgång, såväl för den kulturella identiteten som för språkinläringen och lärandet i ett mer övergripande perspektiv.

Många elever med utländsk bakgrund som kommer till Sverige sent under sin skoltid kan ha med sig goda ämneskunskaper från sina hemländer. Innan de har tillräckligt goda kunskaper i svenska språket för att fullt ut kunna tillgodogöra sig undervisningen i olika ämnen kan det ge positiva effekter att låta eleverna få en del av sin undervisning, i t.ex. matematik, på modersmålet. De försök som genomförts på olika håll i landet har gett goda resultat.

Brister, vidtagna åtgärder och behovet av fortsatta insatser

Olika undersökningar visar att det finns en rad brister i modersmålsundervisningen och undervisningen i svenska som andraspråk. Ämnenas generellt låga status och bristen på behöriga lärare är kanske det som framträder tydligast.

När det gäller svenskundervisning för elever med svenska som andraspråk behövs insatser för att höja kvalitén. Myndigheten för skolutveckling har nyligen genomfört en kartläggning av situationen för ämnet svenska som andraspråk och konstaterar att det behövs omfattande utvecklingsinsatser för att förbättra situationen för dessa elever.

Ett av de största problemen inom detta område är brister i lärar-kompetens. Under åren 2003–2004 genomförde ett antal lärosäten efter initiativ från regeringen en särskild utbildningssatsning riktad mot lärare i svenska som andraspråk. I tilläggsbudgeten för 2003 (prop. 2003/04:1) föreslog vi att sammanlagt 510 utbildningsplatser skulle ställas till förfogande. Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk fungerade som samordnare för utbildningssatsningen. I en delrapport våren 2004 konstaterade centrumet att man lyckats fylla i princip alla utbildningsplatser samt att studenterna varit mycket positiva till utbildningarna.

Även beträffande undervisning i och på modersmålet har det konstaterats stora brister. Skolverket framhåller i sin stora undersökning av modersmålsundervisning *Flera språk – fler möjligheter*, rapport 228 från 2002, att det behövs ett antal åtgärder för att förstärka modersmålsundervisningen. Verket konstaterar att omfattningen av modersmålsundervisningen minskat under den senaste tioårsperioden, och beträffande modersmålsstöd i förskolan är denna minskning mycket stor.

I Skolverkets undersökning framhålls också att attityderna till modersmålsundervisning ute i kommunerna behöver förändras. Verket pekar på att de formella förutsättningarna (i statliga styrdokument) för en välfungerande modersmålsundervisning förefaller finnas men att det finns organisatoriska och praktiska hinder. Det handlar bl.a. om att modersmålsundervisning schemaläggs efter skoldagens slut, att lärarna inte är en del av lärargemenskapen på skolorna samt om bristande resurser. En negativ attityd till modersmålsundervisning från många kommuner framhålls som en orsak till detta tillstånd. Skolverket pekar också på bristen på utbildade modersmåls lärare – under år 2000 saknade drygt hälften av landets modersmåls lärare pedagogisk utbildning.

Vi har med anledning av de konstaterade bristerna vidtagit ett flertal åtgärder för att förbättra skolsituationen för elever med utländsk bak-

grund. Myndigheten för skolutveckling har fått som sitt viktigaste uppdrag för åren 2003–2005 att arbeta för en förbättrad förskole- och skolsituation i segregerade områden. I uppdraget framhålls särskilt att myndigheten i sitt arbete ska uppmärksamma goda exempel på modersmålsundervisning och undervisningen i ämnet svenska som andraspråk samt hur skolan använder skönlitteratur i undervisningen och hur bibliotek utnyttjas. Uppdraget ska slutrapporteras senast den 15 december 2005. I anslutning till detta uppdrag fattade vi även beslut om att en försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i årskurserna 7–9 i grundskolan skulle inledas. Myndigheten för skolutveckling ska följa och stödja denna försöksverksamhet.

Förskolan har även fått ett förtydligt uppdrag att stärka de barn som har mångkulturella identiteter. Under 2005 ändrades läroplanen för förskolan (Lpfö 98). Ett nytt mål har införts som innebär att barn med annat modersmål än svenska ska få stöd i sin identitetsutveckling samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

I budgetpropositionen för 2005 aviserade regeringen att det under 2006 och 2007 ska avsättas 70 respektive 155 miljoner kronor för förstärkta satsningar på skolor i segregerade områden. Den 17 mars 2005 fick Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att ta fram en plan för hur överenskommelser om användning av dessa medel ska kunna träffas mellan, å ena sidan, myndigheten och, å andra sidan, kommuner och andra centrala aktörer. I uppdraget anges att myndigheten ska fästa särskild vikt vid bl.a. insatser för språkutveckling för elever med utländsk bakgrund, såväl vad gäller svenska språket som modersmålet. Insatser för läsutveckling ska prioriteras. I detta sammanhang ska skolbibliotekets pedagogiska funktion och roll som kreativ språk- och läsmiljö särskilt uppmärksammas. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 30 november 2005.

Myndigheten för skolutveckling har utvecklat och driver webbplatsen ”Tema modersmål” som innehåller information och kommunikationsverktyg riktade främst till verksamma inom området men även till föräldrar och elever. Ambitionen med webbplatsen är främst att stimulera till nätverksbyggande och lyfta fram goda pedagogiska resurser. Nyligen har även ett arbete med att utveckla stöd till distansundervisning inletts. Webbplatsen har temaplats för olika språk som drivs av aktiva modersmåls lärare och i nuläget finns 28 språk på webbplatsen. Vi anser det mycket viktigt att stödja innovativa metoder och användandet av nätbaserad undervisning för att stärka språkutvecklingen för elever med annat modersmål än svenska och nationella minoritetsspråk. Mot denna bakgrund har regeringen under 2005 beslutat om att avsätta 2 miljoner kronor för fortsatt utveckling av webbplatsen.

De särskilda insatser som genomförs för elever med utländsk bakgrund ger goda förutsättningar att förbättra deras förskole- och skolsituation, i synnerhet språkutvecklingen.

Den svenska skolan styrs av lag, läroplaner och förordningar. Vi har starkt prioriterat insatser för att höja förskolans och skolans kvalitet och nå uppsatta mål. För att mer personal ska kunna anställas i förskola, skola och fritidshem kommer statsbidragen till kommunerna att sammantaget ha förstärkts med 7 miljarder kronor 2007. Det nationella provsystemet är ett viktigt verktyg för att ge skolorna stöd att följa

elevernas kunskapsutveckling och ge alla elever förutsättningar att nå målen. Skolverket har fått i uppdrag att utveckla detta och utveckla diagnostiskt material även för de lägre årskurserna. Resurser avsätts samtidigt för att förstärka det nationella uppföljningssystemet.

Vi förbereder förslag till en moderniserad skollag med målsättningen att en proposition ska kunna presenteras för riksdagen under våren 2006. Några av utgångspunkterna för den nya skollagen är att skolan ska ge alla elever kunskaper inför framtiden, att trygghet och studiero ska råda i skolan samt att utbildade och behöriga lärare är skolans främsta tillgång. En närmare redogörelse av vidtagna åtgärder, för planerade insatser och anvisade medel framgår av budgetpropositionen för 2006, utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning.

8.2 Kunskaper i flera språk allt viktigare

Regeringens bedömning: Språkens roll inom svensk utbildning bör stärkas.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inga invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens bedömning

Sverige utgör i ett globalt perspektiv ett litet språkområde. Samtidigt ökar det internationella utbytet på alla områden. Att kunna behärska flera språk blir därför allt viktigare i dagens internationaliserade samhälle. Den moderna informationstekniken ger möjligheter till ökad kommunikation över nationsgränserna. Goda kunskaper i främmande språk är avgörande för rörligheten i Europa och övriga världen, såväl för studier som för resor, arbete och handel. Språkkunskaper bidrar också till att utveckla förståelse, respekt och tolerans för andra människors levnadsvillkor och kultur. Sverige har därför också ställt sig bakom det gemensamma europeiska utbildningsmålet att främja kunskaper i två främmande språk utöver modersmålet.

Svenska elever har mycket goda kunskaper i engelska

I Sverige har engelskan sedan länge en särställning bland de främmande språken i såväl skola som samhälle. Ett godkänt betyg i engelska från grundskolan är ett krav för att tas emot på ett nationellt program i gymnasieskolan. I gymnasieskolan är engelska ett av kärnämnen, vilket innebär att alla elever fördjupar sina kunskaper i engelska oavsett program. De svenska eleverna har i allmänhet en mycket god färdighetsnivå i engelska. Av eleverna i grundskolan uppnådde 94 procent år 2004 kunskapsmålen i ämnet. Skolverkets utvärdering *NU 03* visar också en till övervägande del ljus bild av elevernas kunskaper i engelska. Dessa resultat bekräftas också av en internationell jämförelse (*Assessment of*

English, Skolverket 2004). Svenska ungdomar hävdade sig mycket väl, i synnerhet när det gäller att förstå vad de hör och läser, när ungdomars kunskaper i åtta europeiska länder redovisades. Jämfört med övriga länder ligger Sverige i topp. Skillnaderna mellan svenska flickor och pojkar är också mycket små i såväl kunskaper som attityder till engelska.

De allra flesta elever som slutför utbildningen i gymnasieskolan har godkända betyg i kärnämneskursen engelska A (ca 97 % år 2004, Skolverket rapport 257). I gymnasieskolan finns också en stark motivation för att välja fördjupningskurser i engelska utöver den obligatoriska nivån. Av Skolverkets statistik över slutbetygen 2004 framgår också att 3 ungdomar av 10 på program med yrkesämnen valde att fortsätta med engelska B, som är obligatorisk på studieförberedande program. Många elever i gymnasieskolan väljer också den mest avancerade kursen engelska C, som inte är obligatorisk på något program. Det är vår sammanfattande bedömning att kunskapsnivån i engelska är mycket god och att insatser för att stärka engelskans ställning i skolan därför inte behöver prioriteras.

Nödvändigt med goda kunskaper även i andra språk än engelska

Genom läroplansreformerna på 90-talet infördes ett förstärkt program för främmande språk i grundskolan. Kommunikativ färdighet och interkulturell förståelse utgör språkkursplanernas två centrala delar. Alla elever gör ett språkval med målet att i första hand studera ett andra främmande språk, oftast tyska, franska eller spanska. Det finns en möjlighet att välja andra alternativ såsom svenska, svenska som andraspråk, engelska, modersmål eller teckenspråk. Alternativet att läsa engelska eller engelska i kombination med svenska väljs av mer än 30 procent av eleverna, ofta efter det att de läst tyska, franska eller spanska en tid. Möjligheten finns också att läsa ett tredje främmande språk, även om få utnyttjar den.

Närmare 80 procent av alla elever i grundskolan väljer således att påbörja studierna i tyska, franska eller spanska, men endast ca tre fjärdedelar av dessa slutför studierna i det valda språket, vilket innebär att 60 procent av eleverna får slutbetyg i ett andra främmande språk. Detta är en förbättring jämfört med 1997 då endast ca hälften av eleverna hade ett slutbetyg från grundskolan i dessa språk. Vi ser dock med oro på att intresset för att studera andra främmande språk än engelska tycks minska i grundskolan. I särskilt hög grad gäller detta tyska språket, medan intresset för franska varit relativt konstant. Dock har intresset ökat markant för spanska.

Även i gymnasieskolan minskar intresset för att läsa moderna språk. Alla nationella program har ett valbart utrymme inom programmets ram och ett utrymme för individuella val. Det innebär att alla elever har möjlighet att välja språkkurser, men också möjlighet att välja andra ämnen och kurser än språk. På de program där det är obligatoriskt att läsa fler språk, kan eleverna välja att börja med ett nytt språk eller fortsätta med sitt grundskolespråk. Andelen som fortsätter att fördjupa sina kunskaper över grundskolenivån har minskat under den senaste tioårsperioden, men även andelen som läser nybörjarspråk minskar i gymnasieskolan. Till stor del beror detta på att möjligheterna att välja språk inte tas till vara. Allt färre elever har kunskaper i tyska och franska mot-

svarande den nivå som tidigare benämndes B-språk och som i den trappstegsformade modell som i dag används kallas steg 4. Däremot ökar antalet något i spanska.

Engelskans dominerande ställning inom fritidssfären, i yrkesliv och studier tycks medverka till att viljan att lära andra främmande språk på åtminstone medelavancerad nivå avtar. Många föräldrar och studerande, liksom många företag och medier, uppfattar i alltför hög grad kunskaper i engelska som inte bara nödvändiga utan också tillräckliga. Alla goda krafter måste samverka för att motivera och stimulera fler elever att lära fler språk. Skolverket menar i sin analys av resultaten i engelska (NU 03) att det är viktigt att undervisningen i alla språk tar till vara de fördelar som nya kommunikationssätt ger. Ett fortsatt lokalt pedagogiskt utvecklingsarbete och kompetensutveckling av språklärare i både det obligatoriska skolväsendet, gymnasieskolan och vuxenutbildningen är nödvändiga insatser för att stärka språkens ställning.

Som nämnts ovan finns en stor grupp elever som antingen inte når målen för språkvalet i den obligatoriska skolan eller som avbryter sina studier i förtid. Dessa elever ska ges ett skriftligt omdöme som kvitto på de kunskaper de har inhämtat. För ett par år sedan gjorde regeringen det obligatoriskt för skolorna att ge elever som inte når målen i ett ämne i grundskolans årskurs 9 respektive specialskolans årskurs 10 ett sådant skriftligt omdöme. Genom att skyldigheten också omfattar de elever som avbrutit sina språkstudier i förtid kan det skriftliga omdömet fungera som en positiv bekräftelse på de språkkunskaper som eleven faktiskt tillägnat sig. Därigenom kan elevens motivation för fortsatta språkstudier öka. Omdömet kan även underlätta för en mottagande gymnasieskola att placera eleven i rätt grupp i de fortsatta språkstudierna. Vi avser att noga följa utvecklingen på grundskolans område för att se om det finns behov av ytterligare insatser.

Vi har i det kursplaneuppdrag som Skolverket fått med anledning av riksdagens beslut om reformeringen av gymnasieskolan (2004-09-02) gett Skolverket i uppdrag att analysera hur intresset för språk kan stärkas i gymnasieskolan. Verket ska även överväga om förändringar av kursplanerna i språk kan bidra till att öka intresset för språkkunskaper. Uppdraget ska redovisas den 1 februari 2006.

Reglerna för tillträde till högskolan har också stor påverkan på arbetet i gymnasieskolan. Att många elever väljer bort fördjupade kurser i andra moderna språk än engelska kan delvis även bero på att dessa kurser anses vara svåra i förhållande till det meritvärde de ger. Av de skäl som angetts bedömer vi att det är viktigt att elevernas insatser i gymnasieskolan premieras vid antagning till högre utbildning. I propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) gjordes därför bedömningen att kunskaper i språk och matematik bör uppmuntras särskilt och ges ett större värde vid antagning till högre utbildning. Därigenom signaleras till såväl de studerande som föräldrar och skolor att språkkunskaper är viktiga. En sådan signal bör få effekt även i grundskolan. Frågan om hur detta ska genomföras bör övervägas vidare mot bakgrund av riksdagens beslut att införa ämnesbetyg i gymnasieskolan.

Undervisning på engelska och andra främmande språk kan ge positiva effekter. Undervisning på t.ex. engelska kan vara ett sätt att ge tidiga kunskaper i samt väcka elevernas intresse för främmande språk. Det kommunikativa inslaget i språkundervisningen ökar genom att fler tillfällen ges att använda språket. Undervisning på främmande språk får dock inte ske på bekostnad av kunskaper i svenska språket.

Såväl grundskolor som gymnasieskolor kan med nuvarande regelverk i begränsad omfattning genomföra undervisning på främmande språk i andra ämnen, s.k. SPRINT-undervisning (språk- och innehållsintegrerad undervisning). Vi har under 2003 även beslutat om försöksverksamhet med engelskspråkig undervisning för grundskolan som medger att högst hälften av undervisningen får anordnas på det främmande språket under den sammanlagda tid som sådan undervisning anordnas. Undervisningen i ett enskilt ämne får inte heller bedrivas helt på engelska. Skolverket har fått i uppdrag att följa försöksverksamheten och rapportera till regeringen vilka effekter engelskspråkig undervisning får för elevernas språkutveckling och studieresultat.

8.3 Högre utbildning

Bakgrund

Den högre utbildningen har länge haft en internationell dimension där goda språkkunskaper utgjort ett naturligt inslag. Lärosäten i olika länder konkurrerar om att attrahera studenter, lärare och forskare.

Till följd av globaliseringen av ekonomi och arbetsmarknad samt en medveten politik för ökat internationellt samarbete mellan länder och lärosäten har den internationella dimensionen av den högre utbildningen accentuerats på senare år. Därtill har den så kallade Bolognaprocessen, kring vilken ett drygt fyrtiotal europeiska länder samarbetar för att skapa ett europeiskt område för högre utbildning (the European Higher Education Area), starkt bidragit till utvecklingen. Ett uttalat syfte med processen är att främja studenternas rörlighet mellan de europeiska utbildningssystemen, bl.a. eftersom ett ökat utbyte mellan såväl studenter som lärare i olika länder bidrar till ökad kvalitet i utbildningen, ökad förståelse för andra länder och kulturer samt till ökad anställningsbarhet på en internationaliserad arbetsmarknad.

Likaså söker sig forskare världen över till de mest attraktiva vetenskapliga miljöerna och internationell samverkan är en förutsättning för att kunna bedriva forskning vid den vetenskapliga frontlinjen. Internationellt samarbete ger tillgång till ett större forskarsamhälle än det svenska. Därigenom ges möjlighet till ett bredare utbyte av empiri, metoder och frågeställningar som i sin tur kan verka kvalitetsfrämjande för forskningen. Användningen av andra språk än det svenska, främst det engelska, har därför blivit en förutsättning för att Sverige ska kunna delta aktivt och fortsätta hävda sig i det internationella forskningsarbetet.

Språkkommittén vill se höjda språkrav för att kraven på grundläggande behörighet till högskoleutbildning ska uppfyllas. Vi är dock inte beredda att föreslå höjda behörighetskrav för språk. Anledningen till detta är att den grundläggande behörigheten har förändrats vid ett flertal tillfällen, senast med anledning av införandet av den nya gymnasieskolan. Vid samtliga dessa tillfällen har kraven skärpts och så sker även i dag genom att det utöver nuvarande krav dessutom krävs att den sökande har godkänt betyg i gymnasiearbetet och betyg i 2 500 gymnasiepoäng. Att bland kärnämnen i gymnasieskolan välja ut två kärnämnen som får ett högre värde än andra i den grundläggande behörigheten skulle ge signaler om att olika kärnämnen har olika värde. Det har också visat sig att gruppen studenter i högskolan som saknar godkända betyg i kärnämnen svenska eller engelska är ytterst liten. En höjning av kraven skulle vidare minska gruppen sökande som kan antas till högre utbildning, vilket riskerar att öka den sociala snedrekryteringen. Mot denna bakgrund ser vi ingen anledning att ta ytterligare steg för att höja kraven på grundläggande behörighet.

Vikten av goda språkkunskaper i även andra språk än engelska ökar i takt med internationaliseringen av samhälle och arbetsmarknad. I propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) föreslås därför, som tidigare nämnts, att studier i språk och matematik i gymnasieskolan ska premieras vid antagningen till högskolan.

Svenska och engelska i den högre utbildningen

Utbudet av lärosätenas hela kurser och program på engelska har ökat på senare år, till stor del som en följd av lärosätenas internationaliseringssträvanden. Exempelvis vid Uppsala universitet erbjuds totalt ca 25 magisterutbildningar och omkring 400 kurser på engelska. Vid Lunds universitet är omfattningen nästan lika stor. På många lärosäten pågår också ett arbete med att öka utbudet av kurser på engelska, till stor del enligt Högskoleverket i syfte att kunna attrahera och rekrytera internationella studenter. Utöver detta använder sig många utbildningar av kurslitteratur på engelska i stor utsträckning. Inom forskarutbildningen är engelska i många fall arbetsspråk och både information om och kurser inom forskarutbildningen ges på engelska.

Likaså har antalet doktorsavhandlingar skrivna på engelska ökat de senaste decennierna. Enligt Högskoleverket författas 78 procent av alla avhandlingar på engelska. Avhandlingsspråket skiljer sig åt mellan vetenskapsområden. Inom medicin, teknik och naturvetenskap författas huvudsakligen avhandlingarna på engelska. Ett skäl är att det inom dessa områden nästan enbart finns engelskspråkigt material att tillgå. Ett annat är att doktorander inom dessa discipliner vanligtvis skriver s.k. sammanläggningsavhandlingar, dvs. doktoranderna publicerar ett antal artiklar i vetenskapliga tidskrifter för kritisk granskning av andra forskare. Dessa tidskrifter är i stor utsträckning engelskspråkiga. Inom humaniora och samhällsvetenskap är traditionen för publicering delvis annorlunda. Avhandlingar och forskning publiceras i större utsträckning som monografier och på forskarens modersmål. Ca 50 procent av avhandlingarna

inom humaniora och samhällsvetenskap beräknas författas på engelska eller andra språk än det svenska.

Enligt språkkommittén kan användningen av engelska ha konsekvenser för studenternas kunskapsinhämtande och för kvaliteten på undervisningen. I kölvattnet av den allt mer utbredda användningen av engelska riskerar, enligt kommittén, många studenter att gå miste om en svensk terminologi inom det studerade området. Kommittén menar därför att det är viktigt att såväl lärare som studenter behärskar både svenska och engelska. Språkkommittén anser vidare att universitet och högskolor bör förstärka moment i utbildningen som förbättrar studenternas muntliga och skriftliga färdigheter i både svenska och engelska. För att värna den svenska terminologin, hålla det svenska språket levande och sprida ny kunskap till det omgivande samhället föreslår språkkommittén att ett tillägg görs i högskoleförordningen om att avhandlingar skrivna på annat språk än det svenska ska innehålla en sammanfattning på svenska samt ett referat på svenska och engelska.

I princip samtliga remissinstanser menar att det är positivt att den parallella användningen av svenska och engelska inom högre utbildning utvecklas.

Vi anser i likhet med språkkommittén att svenska och engelska bör ses som två språk som kompletterar varandra. Samtliga studenter bör därför ha möjlighet att utveckla goda och relevanta färdigheter i både svenska och engelska. Många lärosäten erbjuder i dag språkverkstäder till sina studenter, vilket ger dem stöd i skrivandet på olika sätt och på olika nivåer.

Mot bakgrund av regeringens mål att internationalisera den högre utbildningen och att Sverige ska vara en ledande forskningsnation är det, i de fall internationellt samarbete främjar områdets kvalitet, önskvärt att de ämnen som av tradition huvudsakligen använder svenska som avhandlingsspråk i ökad omfattning använder det engelska språket.

Vi delar samtidigt språkkommitténs uppfattning om värdet av en parallell användning av svenska och engelska samt andra språk inom forskning och forskarutbildning. För att värna den svenska terminologin och hålla det svenska språket levande är det därför av stor vikt att lärosäten verkar för en fyllig sammanfattning på det svenska språket. Många lärosäten arbetar redan i dag aktivt för detta. Regeringen avser att fortsatt följa utvecklingen i denna fråga.

Populärvetenskapliga aspekter

Vetenskapens utveckling sker i en allt snabbare takt och forskningens möjligheter att bidra till framsteg i världen blir därmed allt större. Mot denna bakgrund är det nödvändigt med en omfattande och förtroendefull dialog mellan forskarna och det övriga samhället. Genom att höja den allmänna kunskapsnivån i samhället ökar enskilda individers möjligheter att delta i den demokratiska processen.

Att popularisera forskning innebär att göra resultat och processer inom forskningen tillgängliga och begripliga även för människor utanför den vetenskapliga världen. Språkkommittén föreslår att lärosäten bör kräva en populärvetenskaplig sammanfattning av doktorsavhandlingar på svenska.

Vetenskapsrådet, Verket för innovationssystem (Vinnova), Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) samt Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (FORMAS) har samtliga i uppdrag att, inom sina respektive ansvarsområden, föra ut information om forskning och forskningsresultat till utförare och användare av forskning samt till en intresserad allmänhet. Vetenskapsrådet har därtill en samordnande roll för spridning av forskningsinformation i Sverige.

De offentliga forskningsfinansiärernas roll i att underlätta dialogen mellan forskarna och andra grupper i samhället bygger på ett nära samarbete med universitet, högskolor och andra aktörer inom området. Även universitet och högskolor har enligt högskolelagen i uppgift att samverka med det omgivande samhället. En del i detta arbete är att kommunicera forskningsresultat till omvärlden så att så många som möjligt kan ta del av aktuell forskning. Forskningsrådets övergripande strategi är att i samverkan med andra aktörer skapa god infrastruktur för forskningsinformation och göra det enklare att producera och hitta god populärvetenskap. Webbplatsen forskning.se är ett exempel, medietjänsten Expertsvar ett annat.

Vi anser att det är viktigt att myndigheternas aktiva insatser för att kommunicera med omvärlden fortsätter och att man inom ramen för sina uppdrag utvecklar och fördjupar formerna för forskningskommunikation.

Behov av kunskaper i flera språk

I propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) formulerade vi en nationell strategi med övergripande och långsiktiga mål för att främja internationaliseringen av den högre utbildningen. I strategin lyfts vikten av goda språkkunskaper och en god tillgång på kurser givna på andra språk fram. Ett övergripande mål i strategin är att Sverige ska vara ett attraktivt studieland för utländska studenter. I det ingår att lärosätena utvecklar kurser på engelska på alla nivåer i högskolan, men även att i högre grad än i dag erbjuda undervisning på andra främmande språk än engelska. Det är även viktigt att det ökande antalet inresande utbytesstudenter erbjuds undervisning i svenska. Ett annat övergripande mål som lyfts fram i strategin är att främja de högskoleutbildades attraktivitet på en arbetsmarknad med ökande internationella inslag och ökad internationell rörlighet. För att nå det målet krävs såväl förbättrade språkkunskaper som ökad kunskap och förståelse för människor i andra länder och deras förhållanden.

Internationaliseringen av den högre utbildningen och den arbetsmarknad som högskoleutbildningarna förbereder för förstärker värdet av goda språkkunskaper, såväl i engelska som i övriga europeiska eller utomeuropeiska språk. Goda kunskaper i engelska är många gånger redan i dag en förutsättning för att kunna följa undervisning och förstå kurslitteraturen på nationell nivå. För ett ökat europeiskt och internationellt utbyte bland studenter krävs dock goda kunskaper även i andra europeiska och utomeuropeiska språk.

Betydelsen av goda språkkunskaper inom högre utbildning har vid flera tillfällen betonats inom EU, bland annat i en handlingsplan för främjande av språkinläring och språklig mångfald för tidsperioden 2004–2006 (KOM (2003) 449). Handlingsplanen betonar universitetens

och högskolornas roll när det gäller att främja flerspråkighet i samhället och för individen. Där understryks också att varje europeisk medborgare borde ha meningsfull kommunikativ kompetens i åtminstone två andra språk utöver modersmålet.

Enligt en utvärdering av Högskoleverket (*En gränslös högskola? Om internationalisering av grund- och forskarutbildning*, Högskoleverket 2005:1 R), där samtliga statliga universitets och högskolors internationaliseringsarbete granskats av en bedömaregrupp, är dock utbudet av språkutbildning i såväl små som stora språk på vissa lärosäten alltför begränsat för att skapa förutsättningar för ett ökat studentutbyte. Bedömaregruppen konstaterar vidare att den koncentration kring engelska som finns vid många lärosäten riskerar att hämma utbytet med icke engelsktalande länder, vilket på sikt kan skapa problem för näringsliv och offentlig sektor.

Bland annat mot den bakgrunden har ett internt arbete påbörjats inom Regeringskansliet med att se över utbudet av undervisningen i språk på svenska lärosäten i syfte att säkra att studenterna erbjuds tillgång till ett stort antal språk, även om utbildningen i vissa fall inte ges vid det egna lärosätet. Samtidigt är det viktigt att lärosätena ser över möjligheterna till ansvarsfördelning och samarbete när det gäller undervisningen i språk. I det sammanhanget bör hänsyn även kunna tas till utbudet i andra nordiska länder. På vissa håll har ett lärosätesöverskridande samarbete inom språkutbildningarna redan påbörjats, vilket vi ser positivt på.

8.4 Vuxenutbildning

Svenskundervisning för invandrare

Språkkommittén föreslår att åtgärder ska vidtas för att stärka svenskundervisningen för invandrare (sfi). En departementsskrivelse (2005:33) med förslag till ny lag för vuxenutbildning har gått ut på remiss. Lagförslaget innefattar även förändringar för sfi. Målsättningen med en reformerad utbildning är en språkutbildning av hög kvalitet som i än större utsträckning än i dag ska anpassas bättre efter varje individs behov och förutsättningar. Utbildningen i svenska ska kunna bedrivas parallellt med andra aktiviteter såsom arbetslivsorientering, validering, praktik eller annan utbildning samt att den studerande ges möjlighet att öva det svenska språket i arbetslivet. Regeringen avser att under 2006 återkomma till riksdagen i frågan.

Utredningen om teckenspråkets ställning (S 2003:12) har dessutom i uppdrag att bedöma möjligheten att tillgodose döva invandrades behov av utbildning i svenskt teckenspråk. Utbildning i teckenspråk är en förutsättning för att döva invandrare ska kunna tillgodogöra sig svenskundervisning för invandrare.

Alfabetisering i det samiska språket

Det finns samer som aldrig fått möjlighet att lära sig läsa och skriva på sitt modersmål. Regeringen anser att samerna bör få förbättrade ekonomiska möjligheter att delta i sådan undervisning. Vi har därför i budget-

propositionen för 2006, under utgiftsområde 15 Studiestöd, föreslagit att det ska vara möjligt att använda korttidsstödet även till alfabetisering för samer som inte kan läsa eller skriva samiska.

Studiestöd för korttidsstudier regleras i förordningen (2001:362) om bidrag vid korttidsstudier och lämnas i två former, korttidsbidrag och internatsbidrag.

9 Svenskundervisning i utlandet och svensk utlandsundervisning viktigt för Sverige och svenska språket

Regeringens bedömning: Undervisning i svenska språket i utlandet liksom svensk undervisning på förskole-, grundskole- och gymnasienivå i utlandet stärker kunskapen om och intresset för Sverige. Verksamheterna bidrar också till att det svenska språket stärks. Mål och prioriteringar för statens stöd till svenskundervisning på högskolenivå i utlandet bör ses över.

Skälen för regeringens bedömning: Undervisning i svenska språket har länge förekommit vid utländska lärosäten. Närmare 40 000 studenter i 42 länder läser svenska på högskolenivå och ca 200 lärosäten har undervisning i svenska. Störst utbredning har svenskundervisningen i Finland, Tyskland, USA och Ryssland. Högskoleundervisningen omfattar både språk- och litteraturkurser. Svenskan ingår ofta som en del av en examen i germanska språk, skandinavistik eller motsvarande. Vid många institutioner bedrivs även en omfattande forskning. Svenskundervisningen har en tydlig Sverigefrämjande karaktär genom att den sprider och stärker kunskapen om och intresset för Sverige. Svenska institutet fungerar som kontakt- och serviceorgan för svensklärare och deras studenter i utlandet och ger stöd till svenskundervisningen vid utländska lärosäten. I detta sammanhang kan även frågan om svenska språkets ställning i Finland nämnas och frågan om ett samlat ansvar för de åtgärder som riktas mot undervisningen i svenska språket i Finland.

Svensk utlandsundervisning bedrivs med statligt stöd på en mängd platser runt om i världen i olika omfattning och under skiftande förutsättningar. Syftet med det statliga stödet är att tillhandahålla undervisning för svenska elever i förskoleklass och på grundskole- och gymnasienivå. För svenska elever som går i utländska skolor avser stödet undervisning i svenska språket och om Sverige som förberedelse för en återgång till undervisning i Sverige efter utlandsvistelsen. Undervisningen bedrivs i form av svensk utlandsskola, kompletterande svensk undervisning, distansundervisning och svensk sektion vid internationell skola. Utgångspunkten vid fastställande av kriterier för statsbidrag till utlands-svenska barn och ungdomar (s.k. behöriga elever), är att utlandsvistelsen ska vara motiverad av samhällets intresse, dvs. att svenskar med barn i skolåldern ska kunna rekryteras till olika slag av utlandstjänst. Under läsåret 2004/05 fanns 30 svenska utlandsskolor på grundskolenivå. Vid sex av dessa bedrivs även gymnasieutbildning. I kompletterande svensk

undervisning deltog ca 3 500 elever och i distansundervisning ca 120 elever. Prop. 2005/06:2

Därutöver ger Riksföreningen Sverigekontakt stöd till undervisning på olika nivåer. Stöd ges till svenska skolor utomlands och till undervisning i svenska för icke-svenska medborgare i utlandet.

Mål och prioriteringar för svenskundervisningen bör ses över

Det statliga stödet till svenskundervisning på högskolenivå i utlandet styrs i dag huvudsakligen av de initiativ utländska lärosäten tar och av de behov dessa har. Under senare år har situationen förändrats i flera länder, främst genom nedskärningar och hårdare prioriteringar på berörda universitet och högskolor. I exempelvis Storbritannien och Tyskland har nedskärningar och nedläggningar av svenskundervisningen blivit vanliga trots att intresset för att lära sig svenska är stabilt och bedöms öka. Utvecklingen är bekymmersam eftersom den medför en minskning av den svenska närvaron och Sveriges synlighet i världen.

Vi bedömer att svenskundervisningen i utlandet kan stärka kunskapen om och intresset för Sverige. Den kan också bidra till att det svenska språket stärks. En närmare analys av mål och prioriteringar när det gäller stödet till svenskundervisning på högskolenivå i utlandet bör därför göras. Även frågan om ett samlat ansvar för de åtgärder som riktas mot undervisningen i svenska språket i Finland behöver belysas. Regeringen avser därför att tillsätta en utredning för dessa frågor.

10 Litteraturen och läsandet

10.1 Barn- och ungdomsböcker på andra språk än svenska bör öka

Regeringens bedömning: Tillgången till barn- och ungdomsböcker på andra språk än svenska bör öka. Regeringen avser att ge Statens kulturråd i uppdrag att återkommande samla in uppgifter och publicera information om barn- och ungdomsböcker på andra språk än svenska.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stora delar med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inga invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens bedömning: För att barn ska kunna tillägna sig ett rikt språk är det väsentligt att de tidigt får ta del av böcker. Vuxnas högläsning för små barn är därför av stor betydelse. Lika viktigt är att barnen verkligen fortsätter att läsa, när de blir större och kan läsa själva. Läsningen utökar ordförrådet, öppnar dörren till nya tankar och idéer, skänker kulturupplevelser och är en nyckel till framgång i skolarbetet.

I flera kommuner pågår projekt där konsekventa läsfrämjande insatser görs som syftar till att sprida böcker till alla barnfamiljer, från barnavårdscentraler till grundskolan, i syfte att stimulera till läsning och

informera om läsningens betydelse för barnens språktillägnande. Skolor, bibliotek, föreningar m.fl. kan ansöka om bidrag från Statens kulturråd för verksamhet som syftar till att främja läsning bland barn och unga. Statens kulturråd har även i uppdrag att ge ut en årlig barnbokskatalog över den svenska utgivningen av barn- och ungdomsböcker i syfte att ge sakkunnig och attraktiv information om böcker och läsning, en handledning som ska locka till läsning. Barnbokskatalogen, en redaktionell produkt, vänder sig till alla som själva vill läsa mer och till dem som arbetar med barn och ungas läsning – föräldrar, lärare, bibliotekarier m.fl. (prop. 1997/98:86, bet. 1997/98:KrU15, rskr. 1997/98:240). Katalogen går ut till landets förskolor, skolor, bibliotek, bokhandel, barnavårdscentraler m.fl.

Tillgången till barnböcker på andra språk än svenska är viktig för att ge föräldrar, förskolor m.fl. möjligheten till sagostunder på barnens modersmål. Det är väsentligt för samhörigheten och förståelsen av olika kulturer att barn tidigt får en möjlighet att prata om och referera till samma berättelser. Läsning på det egna modersmålet behövs också för begreppsbyggnaden, och att befästa kunskaper i det egna språket är en väg till att lära sig det svenska.

Många svenska barnböcker finns översatta till en rad olika språk och det finns ett antal förlag som ger ut böcker på andra språk än svenska i Sverige, även om tillgången är ojämn mellan språken. Flera förlag är enmansverksamheter och har små möjligheter att marknadsföra och distribuera sina böcker. Böckerna finns dessutom inte i de gängse databaserna, t.ex. Seelig, Bibliotekstjänst eller Libris.

Det är vår bedömning att läsfrämjande insatser för barn och unga med ett annat modersmål än svenska bör stärkas. Särskilda insatser bör därför göras för att förbättra tillgången till litteratur på andra språk. Detta gäller självfallet även de nationella minoritetsspråken. Kulturrådet bör därför ges uppdraget att återkommande samla in uppgifter om och publicera information om barn- och ungdomsböcker på andra språk än svenska på motsvarande sätt som för barn- och ungdomslitteratur på svenska. Inom ramen för anslagna medel till läsfrämjande verksamhet har Kulturrådet möjlighet att finansiera en sådan utgivning.

10.2 Ny utgivning av serien Alla Tiders Klassiker

Regeringens bedömning: Det nuvarande litteraturstödet bör fr.o.m. 2006 utvidgas för att inrymma en ny utgivning av serien Alla Tiders Klassiker för bruk i grund- och gymnasieskolan. Statens kulturråd bör få i uppdrag att ta initiativ till och stödja en utgivning av moderna klassiker från olika språkområden och världsdelar i svensk översättning.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stora delar med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inga invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringens insatser för att öka tillgängligheten till litteratur och främja läsning riktas särskilt till skolor och bibliotek. Ett inköpsstöd till folk- och skolbibliotek infördes 1997 i

samband med en bibliotekslag. Av förordningen (1996:1608) om statsbidrag till folkbibliotek framgår att statsbidraget ska användas för inköp av främst barn- och ungdomslitteratur, men också kan avse inköp av vuxenlitteratur som främjar barns och ungdomars intresse för läsning. Stödet har medverkat till en ökad tillgång till litteratur i skolorna och till att läsfrämjandeplaner utvecklats i alla kommuner, eftersom det är ett villkor för bidrag.

Många skolor vill ge världslitteraturen större plats i undervisningen och efterlyser böcker som kan köpas i klassuppsättningar. Enligt Statens kulturråd är tillgången till klassisk världslitteratur ytterst begränsad i skolorna, vilket delvis beror på att böcker generellt har en mycket kort livslängd på marknaden och därmed är svåra att få tag i. Den litteratur som översätts till svenska har vidare till allra största delen sitt ursprung i Västeuropa och Nordamerika. Eftersom Sverige i dag har ett stort antal invandrare från andra delar av världen bör även övriga världsdelar litteratur finnas representerade på svenska.

Under perioden 1985–1995 utkom med statligt stöd 100 titlar i serien Alla Tiders Klassiker för bruk i grund- och gymnasieskolan. En grupp bestående av litteraturvetare, lärare och bibliotekarie valde ut de titlar som ingick i serien. Alla Tiders Klassiker producerades av utgivande förlag. Statligt stöd utgår fortlöpande från Kulturrådet till förlagen för nytryck, distribution och marknadsföring av dessa böcker. Serien ger skolorna möjlighet att till ett lågt pris köpa in klassuppsättningar för att undervisa i litteraturämnet och för att stimulera läsintresse.

Vi bedömer att en ny utgivning av litteratur som också kommer från olika språkområden och världsdelar avsevärt skulle främja läsning bland ungdomar och ge lärare bra hjälpmedel i undervisningen. Statens kulturråd bör därför med dessa utgångspunkter ges i uppdrag att initiera och stödja en ny utgivning av serien Alla Tiders Klassiker. En ambitionsnivå bör vara 50 klassiska verk under en femårsperiod.

I budgetpropositionen för 2006 föreslås under anslaget 28:9 Bidrag till litteratur och kulturtidskrifter att 2 miljoner kronor anvisas för detta ändamål.

10.3 Arbetsplatsen viktig för att nå ovana läsare

Regeringens bedömning: För att nå ovana läsare ger insatser för litteratur och läsning på arbetsplatser goda resultat. Statens kulturråd bör därför ges i uppdrag att stödja långsiktiga projekt som Läs för mig, pappa! Därutöver bör Kulturrådet i samarbete med En bok för alla AB fortsatt ges uppdraget att undersöka hur litteratur och läsning ytterligare kan främjas på arbetsplatserna genom t.ex. arbetsplatsbibliotek.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer i stort med regeringens.

Remissinstanserna: LO föreslår att Kulturrådet ges ökade resurser för att med riktade insatser mot arbetslivet och folkbiblioteken stärka läsfrämjande insatser. Viktiga samverkansparter i ett sådant arbete är de fackliga organisationerna och folkbildningen. Arbetsgivarorganisationerna bör stimuleras att delta i arbetet. *Statens kulturråd* påpekar att

t.ex. biblioteken har möjlighet att bedriva målgruppsinriktad verksamhet som har samma syfte som arbetsplatsbiblioteken. Det sker genom särskilda projekt, ändrade öppettider och andra åtgärder som gör biblioteken mer tillgängliga för allmänheten.

Skälen för regeringens bedömning: Förmågan att bruka orden och språket betyder alltmer i dagens och framtidens samhälle. Att själv kunna ge ord åt sina tankar och känslor i tal och skrift är en färdighet som varje människa behöver för att försvara sina rättigheter. Läsvanor grundläggs under de tidiga barndomsåren och barnens familjebakgrund har betydelse för läsvanorna. För att nå nya generationers läsare är det därför också viktigt att nå vuxna.

Av Bokpriskommissionens slutrapport, *Det ska vara billigt att köpa böcker och tidskrifter* (SOU 2005:12) framgår att den sänkta mervärdesskatten på böcker och tidskrifter från 25 till 6 procent hittills inte har påverkat läsvanorna så att läsandet breddats. De grundläggande mönstren i bokläsningen är i stort sett desamma i dag som för tjugo år sedan. Högutbildade läser mer än lågutbildade, yngre mer än äldre, kvinnor mer än män och flickor mer än pojkar. Andelen icke läsare är i dag 15 procent av Sveriges befolkning. Av LO:s studie ”Läsa böcker”, som bygger på Statistiska centralbyråns undersökningar om levnadsförhållanden, framgår dessutom bl.a. att andelen män inom LO som inte alls läser böcker har ökat markant mellan 1999 och 2003, från 38 procent till 47 procent. Även LO:s kvinnor har minskat sin läsning något under perioden.

För att nå vuxna ovana läsare har En bok för alla genom åren gjort betydande läsfrämjande insatser. Genom sitt väl utvecklade nätverk av ombud på arbetsplatser och i föreningslivet når man grupper som vanligtvis inte kommer i kontakt med litteraturen. Flera kommuner och landsting ger En bok för allas antologi Barnens första bok till nyblivna föräldrar.

I syfte att få män inom LO:s fackförbund att läsa mer böcker, och därmed ge pojkar manliga förebilder, startade En bok för alla projektet Läs för mig, pappa! Projektet är ett samarbete mellan Byggnadsarbetareförbundet, Kommunalarbetareförbundet, Metallindustriarbetareförbundet, SEKO – facket för service och kommunikation, Hotell- och restaurangfacket, ABF Arbetarnas Bildningsförbund, Industrifacket och Transportarbetareförbundet och En bok för alla. LO-förbundens lokala avdelningar, sektioner och klubbar rekryterar pappor till en heldagsaktivitet med samtal om böcker, barnbokspedagoger och författare. Bidrag till projektet har också utgått från Statens kulturråd. Läs för mig, pappa! har lett fram till att män läser mer, både för egen del och för sina barn.

Kommunbibliotek, fackliga organisationer, studieförbund, arbetsgivare, En bok för alla AB och Statens kulturråd är viktiga aktörer i arbetet att främja arbetsplatsbibliotek. Statsbidrag kan sökas från Statens kulturråd för etablering av arbetsplatsbibliotek, och En bok för alla verkar på olika sätt inom sin läsfrämjande verksamhet aktivt för bildandet av biblioteken genom sina bokpaket och utbildningar för bokombud m.m. Projekt med arbetsplatsbibliotek startade på 1970-talet i syfte att nå nya läsare. Arbetsplatsbibliotekens tillkomst innebar att boken blev lättillgänglig för dem som aldrig eller mycket sällan besökte folkbiblioteken. På många arbetsplatser har ett levande arbetsplatsbibliotek

bidragit till att både öka läsandet och sänka tröskeln för många att utnyttja kommunernas folkbibliotek. Inte minst har utbudet av barnböcker i arbetsplatsbiblioteken stimulerat icke-läsande vuxna att börja läsa för sina barn i hemmet. Under den senaste tioårsperioden har dock antalet arbetsplatsbibliotek avsevärt minskat i antal.

Vi bedömer att tillgången till litteratur och läsning via arbetsplatsen är en viktig väg att gå för att nå ovana läsare. Ett framgångsrikt läsfrämjande projekt är Läs för mig, pappa! Statens kulturråd bör därför ges i uppdrag att inom ramen för läsfrämjande verksamhet och arbetet med kultur i arbetslivet särskilt stödja och verka för den här typen av långsiktig verksamhet. Därutöver bör Kulturrådet i samarbete med En bok för alla AB fortsatt ges uppdraget att undersöka hur litteratur och läsning ytterligare kan främjas på arbetsplatserna genom t.ex. arbetsplatsbibliotek.

11 Dialekterna bör främjas

Regeringens bedömning: Ytterligare insatser bör göras för att främja dialekter. Ett sådant arbete bör kunna ske i samarbete med skolor, bibliotek och museer.

Språkkommitténs förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Alla remissinstanser som kommenterat språkkommitténs förslag är positiva.

Skälen för regeringens bedömning: Dialekterna representerar en talspråkstradition som är av stort språkligt intresse och en viktig bärare av vårt gemensamma kulturarv. Dialekterna tydliggör och speglar skilda bygders speciella kultur, historia och traditioner. I samband med de stora samhällsförändringar som har ägt rum under 1900-talet har dock dialekterna på många håll utjämnats och närmat sig riksspråket. I t.ex. starkt dialektala områden, främst delar av Dalarna och Norrland, där tvåspråkighet rått sedan århundraden, är det nu allt färre barn som får dialekten överförd till sig av föräldrarna.

En positiv inställning är avgörande för dialekternas fortlevnad. Saknas denna inställning är risken stor att avvikelser från den standardspråkliga normen kommer att betraktas som dåligt språk. Till sådant språk kommer all slags regional variation att räknas, liksom naturligtvis social variation och brytning. Undervisningen i skolan och attitydförändrande insatser riktade mot allmänheten, i synnerhet unga föräldrar, är därför viktiga.

Forskning om dialekter bedrivs vid universitet och högskolor och vid Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI), som bl.a. har till uppgift att på vetenskaplig grund öka kunskaperna om dialekter, folkminnen, folkmusik, ortnamn och personnamn i Sverige samt att vidmakthålla, levandegöra och sprida detta kulturarv. Myndigheten ska särskilt samla in, bevara, vetenskapligt bearbeta och ge ut material om bl.a. dialekter. Förutom SOFI i Uppsala finns regionala arkiv som är centraler för dialektforskningen i Umeå, Göteborg och Lund. I över hundra år har

arkiven dokumenterat svenska dialekter i form av bl.a. uppteckningar och inspelningar.

Arbetet med att förbättra samlingarnas status pågår fortlöpande hos SOFI, och digitaliseringen av samlingarna har prioriterats för att så långt möjligt göra dem tillgängliga på Internet och genom utgivning av cd-skivor. SOFI samarbetar med museer och arkiv med avseende på utställningar och publikationer. Det vetenskapliga arbetet, kunskapsuppbyggnaden som är grunden för SOFI:s verksamhet överförs till forskare, allmänhet, massmedier m.fl. i form av tryckta skrifter, vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar, föredrag m.m.

Regeringen bedömer att SOFI har goda förutsättningar, i synnerhet med sin geografiska spridning över landet, att arbeta aktivt med att främja dialekter. Eftersom en medveten strävan att täcka ett så brett fält som möjligt av människors liv och skilda uttrycksformer styr SOFI:s arbete vid insamling av material, har samlingarna kommit att spegla stora delar av den språkliga och kulturella variationen som finns inom landets gränser.

För att ytterligare främja dialekterna bör SOFI, utifrån sin särskilda kompetens på området, i framtiden spela en mer aktiv roll. Vi bedömer att ett sådant arbete bör ske t.ex. i samarbete med skolor, bibliotek och museer. I budgetpropositionen för 2006 föreslås att 800 000 kronor tillförs anslaget 28:23 Språk- och folkminnesinstitutet för verksamheten med dialekter.

12 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens förslag till mål för språkpolitiken bör få konsekvenser för synsätt och åtgärder inom olika samhällsområden.

En ny och förstärkt språkvårdsorganisation beräknas träda i kraft den 1 juli 2006 (kap. 6). Under hösten 2005 avser regeringen därför att tillsätta en organisationskommitté med uppdraget att föreslå den närmare utformningen av språkvårdsorganisationen och hur den ska samordnas med den nuvarande språkmyndigheten Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI). I budgetpropositionen för 2006, Utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid, föreslår regeringen att anslaget 28:23 *Språk- och folkminnesinstitutet förstärks* med 3 miljoner kronor för att inrymma den nya språkvårdsorganisationen och för att främja dialekter (kap. 11). Mot bakgrund av regeringens bedömning om ytterligare insatser på litteraturområdet (kap. 10) föreslår regeringen vidare att anslaget 28:9 *Bidrag till litteratur och kulturtidskrifter förstärks* med 2 miljoner kronor. Den samlade utgiftsökningen för förslagen i propositionen beräknas under 2006 uppgå till 5 miljoner kronor. Ökningen finansieras genom omprioriteringar inom befintliga ramar för utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid. Propositionen medför därmed inte några kostnadsökningar för staten.

Förslaget innebär inte heller några nya åtaganden för kommuner och landsting.

Övriga åtgärder som regeringen redogör för i denna proposition finansieras inom befintliga budgetramar för respektive utgiftsområde.

Remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket (SOU 2002:27)

Efter remiss har yttranden över betänkandet av Kommittén för svenska språket lämnats av Hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Länsrätten i Skåne län, Justitiekanslern, Statskontoret, Statens kvalitets- och kompetensråd, Konsumentverket, Ungdomsstyrelsen, Svenska institutet, Riksförsäkringsverket, Socialstyrelsen, Handikappombudsmannen, Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Hjälpmedelsinstitutet, Barnombudsmannen, Ekonomistyrningsverket, Riksrevisionsverket, Skolverket, Specialpedagogiska institutet, Folkbildningsrådet, Högskoleverket, Verket för högskole-service, Vetenskapsrådet, Stockholms universitet, Kungl. Tekniska Högskolan, Lärarhögskolan i Stockholm, Uppsala universitet, Linköpings universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Högskolan i Borås, Karlstads universitet, Umeå universitet, Luleå tekniska universitet, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Specialskolemyndigheten, Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet, Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet, Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk, Tolk- och översättarinstitutet (TÖI), Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Folkbildningsförbundet, Statens livsmedelsverk, Sametinget, Statens kulturråd, Riksarkivet, Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI), Riksantikvarieämbetet, Stiftelsen Svenska Filminstitutet, Talboks- och punktskriftsbiblioteket, Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur, Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden, Föreningen Auktoriserade Translatorer, Föreningen Examinerade språkkonsulter i svenska, Riksförbundet lärare i svenska som andraspråk, Riksföreningen för lärare i moderna språk, Språkvårdssamfundet, Svenska biotermgruppen, svenskläraryöreningen, Sveriges Facköversättarförening, Granskningsnämnden för radio och TV, Radio- och TV-verket, Vägverket, Jämställdhetsombudsmannen, Arbetslivsinstitutet, Arbetsmiljöverket, Patent- och registreringsverket, Patentbesvärsrätten, Terminologicentrum TNC AB, svensk förening för informationsspecialister, Glesbygdsverket, Diskrimineringsombudsmannen, Integrationsverket, Verket för näringslivsutveckling (NUTEK), Verket för innovationssystem (VINNOVA), IT-kommissionen, SIS Swedish Standards Institute, Sveriges Marknadsförbund, Swedish Institute of Computer Science (SICS), Botkyrka kommun, Jönköpings kommun, Markaryds kommun, Malmö kommun, Västerås kommun, Gällivare kommun, Kiruna kommun, Pajala kommun, Svenska Akademien, Kungl. Vetenskapsakademien, Föreningen Norden, Svensk Biblioteks förening, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Handikappförbundens Samarbetsorgan, Hörselskadades Riksförbund, Riksförbundet döva, hörselskadade och språkstörda barn, Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna, Sveriges Dövas Riksförbund, Synskadades Riksförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Judiska Centralrådet, Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (SIOS), Svenska Samernas Riksförbund, Svenska Tornedalingars Riksförbund–

Tornionlaaksolaiset, Sverigefinländarnas delegation, Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB, Sveriges Utbildningsradio AB, Föreningen Svenskt Näringsliv, Svenska Föreningen för Industriellt Rättsskydd (SFIR), Svenska Industriens Patentingenjörers Förening (SIPF), Svenska Patentombudsforeningen, DIK-förbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska Journalistförbundet, Svenska Tidningsutgivareföreningen, Sveriges skolledarförbund och Allmänhetens Pressombudsman (PO).

Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Sveriges universitets- och högskoleförbund, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Företagarnas Riksorganisation, Stiftelsen Nordiska Museet, Statens Musiksamlingar, Statens institutionsstyrelse (SiS) har alla inkommit med remissvar, men avstår från att yttra sig över betänkandet.

Därutöver har yttranden inkommit från Sverigefinska Riksförbundet, Språkvårdsgruppen, Sveriges Doktorander, svensk sjuksköterskeförening, Centralen för Teknisk Terminologi i Finland, Samspråk – Samrådsorganet för språkvårdare inom offentlig förvaltning, Svenska Optiksällskapet, Migrationsverket, Ulum Dalska – Föreningen för Älvdalskans bevarande, Punktskriftsnämnden, Läromedelsförfattarnas Förening, Aksel Lindströmsällskapet, Sveriges Författarförbund, Lärarförbundet, Finlandssvenskarnas riksförbund i Sverige (FRIS), Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Riksföreningen Sverigekontakt, Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS), Föreningen Svenska Läromedelsproducenter, Dalmålsakademien, Samernas Utbildningscentrum, Swedish Bureau för Lesser Used Languages (SWEBLUL), DTU Television AB, Doktorandnämnden vid Uppsala studentkår.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 2005

Närvarande: statsrådet Ringholm, ordförande, och statsråden Sahlin, Pagrotsky, Östros, Messing, Y. Johansson, Bodström, Sommestad, Andnor, Nuder, M. Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Jämtin, Österberg, Orback, Baylan

Föredragande: Leif Pagrotsky

Regeringen beslutar proposition Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik.